

iudicium veri, idque adulterat. Qui autem huiusmodi simulatione, & inani ostentatione, fictis non modò verbis, sed factis stabilem gloriam se consequi posse existimant, longè quidem opinione falluntur. At Dei opera vera sunt, quia sincera sunt, & diuinæ sapientiæ, quæ nec fallit, nec fallitur, respondent. Veritas enim sumitur aliquando pro sincera bonitate. Nam cum rex Ezechias ægrota-
 tione laboraret, has voces emisit: Obsecro domine, memento quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate. Hoc est candidè, & sincerè, sine simulatione, sine fuce. Vide Esaiam capite. 34. & 4. Regum. 20. Sensus est: Nosti domine, dedisse me operam, vt seruarem integrè mandata tua. Ita in epistola tertia di-
 ui Ioannis: Sicut tu in veritate ambulas. Aspicias veritatem his locis non tam ad intelligentiam, quàm ad voluntatem referri: non tam ad sermones, quàm ad facta: & idem esse veritatem & bonitatem. Eodem modo intelligi potest id, quod ait capite primo ad Romanos diuus Paulus: Qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Hoc est, curreret Dei bonitas & benignitas, nisi impij ei suis obsisterent sceleribus. Vel sumitur ibi veritas pro vera rerum intelligentia: vt sit sensus: Qui verum intelligunt, sed non id efficiunt, quod animo percipiunt faciendum esse. Habent quidem aquam veritatis, sed non fluit, nec illis affert vtilitatem, quia est in palude hypocrisis detenta atque conclusa. Vel accipitur ibi veritas pro cognitione, quæ ex rebus naturalibus percipi potest de Deo: & iniustitia pro idolorum cultu: vt sit sensus: Qui cum ex rerum creaturarum consideratione deueniant in creatoris notitiam, colunt tamen idola,

cultum illis soli Deo debitum tribuentes. Hanc existimo esse germanam huius loci explanationem. Accipitur aliquando veritas pro iustitia: vt psalmo vigesimoquarto: Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Et Prouerbiorum vigesimo: Misericordia & veritas custodiunt regem. Ac vt veritas accipitur pro bonitate & iustitia, ita verum accipitur pro bono, iusto, & æquo: vt Deuteronomij vigesimoquinto: Pondus habebis iustum & verum. Et psalmo decimo octauo: Iudicia domini vera, iustificata in semetipsa. Quare verba hæc Azariæ: Vniuersa opera tua vera: hunc possunt habere sensum. Omnia opera tua domine sunt bona, iusta, & æqua.

¶ *Super ciuitatem sanctam.* Circuitio est Hierosolymæ, quam alij circunlocutionem vocant: Græci verò periphrafin auctore Quintiliano capite sexto libri octauo. Diuus Matthæus capite quarto Hierosolymam appellat ciuitatem sanctam, cum ait: Assumpsit eum diabolus in ciuitatem sanctam. Et capite vigesimo septimo: Exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem. Ita appellabatur, quia erat in ea templum Dei, & verus eius cultus: & quia ibi Christus Deus noster euangeliū docuit, & magna redemptionis nostræ mysteria peregit.

¶ *Quia in veritate & iudicio.* Hoc est, in iustitia & equitate. Vel in vero & equo iudicio: iuxta illud diuini psaltis psalmo. 118. Iustus es domine, & rectum iudicium tuum.

¶ *Peccauimus.* Quoniam varijs affligimur calamitatibus, peccata nostra cognoscimus, & iusta esse iudicia tua fate-
 mur. Vide obsecrationem fidei & humili-
 litatis

COMMENT . I N D A N I .

litatis plenissimam . Innocentes erant, nullas pestilentes labe in animo habebant: & tamen sibi populi attribuunt peccata, propter quæ in ærūnis merito versari confitentur. Et sapienter quidem: nā apud iustum iudicem qui se accusat, excusat. Ideo subdit: Recedentes à te. Emphasis habent verba hæc . A te , qui es summum & incommutabile bonū , qui nos creasti, qui ab Aegyptiorum servitute liberaisti, qui per mare Rubrum mirabiliter eduxisti , & qui in nos cotidie immortalia confers beneficia . Ac cum te sequi deberemus, recessimus à te , & deliquimus in omnibus.

¶ Et præcepta tua non audiimus . Hoc est, nō obediimus eis. Accipitur audire pro obtemperare: vt Exodi decimo octavo: Audi verba mea, atque consilia. Deuteronomij quinto : Audi Israël ceremonias ac iudicia. Matthæi decimo octavo: Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Et Ioannis decimo : Oves meæ vocem meam audient. Vel præcepta tua non solum non seruauimus, sed ne audire quidem volumus. Audiuit te mare, quando vt populus tuus transfret, se mirabiliter diuisit. Audiuit te lapis, quando populo sitienti vim aquarum produxit. Audiuit te Iordanis rapidissimus fluuius, quando ad transitum Hebræorum te iubente conuersus est retrorsum . Audiuit te sol, quando in medio cœli immobilis stetit. Audierunt te venti, quando imperasti ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna. Audierunt te mortui, quando dixisti Lazaro iam sepulto: Lazare exi foras: & filio viduæ ciuitatis Nain: Adolescens tibi dico: Surge: & filiæ principis synagogæ: Puella surge. Mortui te audiunt, & viui te audire recusant . Au-

diunt te res omni sensu destitutæ, & nos quos tu compotes rationis ad imaginē & similitudinem tuam fecisti, te audire renuimus. O surditatem nostram miserimam : ô contumaciam deplorandam: Quid Deo respondebimus in die iudicij? Audimus mundum, cum nos vocat ad blandas sed pestilentes voluptates, vt nos capiat, & occidat, tibi autem qui nos aliquando terres timore supplicij sempiterni, vt vitia fugiamus, & virtuti operā demus, nolumus aures præbere. Vt blanda aucupis vox aues vocantis, & modulantis illis est perniciosa, non autem sonitus villici deterrentis: sic mundi blanditiæ & illecebræ quibus nos vult delinire, & irretire , exitiosæ sunt: non autem Dei verba & monita , quibus nobis inicit terrorem ad animos à vitijs abducendos, & ad virtutem excitandos . Ac sæpe nos benignè vocat dicens : Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Sed nos obsurdescimus, & illum fugimus. Præbemus aures mundi dolis, diuina autem ac salutaria præcepta audire recusamus.

¶ Vt bene nobis esset. Non solum quò ad corpus, sed etiam quò ad animum . Ex toto cursu veteris testamenti patet, fuisse Hebræorum res secundas , & ad eorum voluntatem fluentes, dum Dei præcepta seruarent.

¶ Et tradidisti nos in manibus inimicorum nostrorum. De hoc schemate disseruimus primo capite. Sensus est: Nunquam Babylonij impij, scelerūque maculis notati nos superarent, nisi tu Deus voluisses, qui propter flagitia nostra nos illis tradidisti. Sequitur. Et nunc non possumus aperire os . Nimirum contra iustitiam tuam, quoniam iustè nos castigasti. Vel

contra

contra inimicos nostros: tanta est enim tyranni crudelitas, vt loqui non audeamus: statim enim in eos animaduertit, qui verbum aliquod faciunt aduersus illum. Aperire seu dilatare os est etiam petere: vt psalmo .81. Dilata ostuum, & imblebo illud. Hoc est, pete quicquid voles, ait Deus, & impetrabis. Est etiam obedire: vt Ezechielis secundo: Aperi os tuum, & comede, quaecunque ego do tibi. Id est obtempera, vt ibi Polychronius interpretatur. Est etiam mortem alicui minitari instar leonis qui videns prædam aperit os ad illam deuorandam. In hanc significationem accipitur illud psalmi vigesimi primi: Aperuerunt super me os suum sicut leo rapiens & rugiens. Hoc autem Danielis loco accipitur pro loqui.

¶ Confusio & opprobrium facti sumus seruis tuis. Nam illis obijciunt hostes nominis tui calamitates nostras, qui te eadem fide colimus cum illis. Cur, aiunt illi, Deum vestrum toto animo veneramini, qui non potuit eos liberare, qui illum more vestro coluerunt.angebatur vir pius & iustus calamitatibus fidelium, quòd illis impij idolorum cultores insultarent, & verum Deum despicerent.

¶ Ne queso tradas nos in perpetuum propter nomen tuum. Id est, ne nos obsecro perpetuò tradas inimicis nostris, sed libera nos, vt nomen tuum gloriosius refulgeat. Afficient te iniqui contumeliji, si nos viderint semper abiectos, & in moerore & ignominia versatos. Plus iniuriam Deo illatam, quàm sibi dolebat. Maiorem vim lachrymarum ob Dei contumeliam, quàm ob proprias arumnas profundeat. Non sibi,

sed Deo nominis celebritatem mirabiliter optabat. Eodem modo diuinus psaltes psalmo .113. Non nobis, inquit, domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Super misericordia tua, & veritate tua: ne quando dicant gentes: vbi est Deus eorum? Ac si dicat: Non nominis nostri causa à te domine petimus liberationem, sed ne sanctum nomen tuum ludibrio sit gentibus à fide alienatis, quæ illud nefariè execrantur: ne nobis obijciant te non esse Deum. Eripe nos propter misericordiam tuam, & veritatem tuam, vt clemens appareas, & verax in promissis: non vt nos ex eo nominis claritatem & amplitudinem consequamur, sed vt nomen tuum illustrius reddatur. Ea ratione ductus Moses dicebat Deo populum Israëliticum ob vituli peccatum delere volenti: Ne quando dicant AEgyptij: callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & delectet è terra. Quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Id quod nos habemus in psalmo citato: Super misericordia tua & veritate tua: vertunt ex Hebræo Hieronymus & Felix: Propter misericordiam tuam, & veritatem tuam. Et id quidem est, quod hîc ait statim Azarias: Ne dissipes testamentum tuum, nec auferas misericordiam tuam à nobis. Hoc est, ne frangas foedus, quod cum antiquis patribus nostris sancire voluisti, promittès eis te esse eorum posteritatem & familiam propagaturum: & cum ad te toto pectore confugissent, crepturum: & misericordiam tuam nobis tribue supplicibus. Ne dissipes testamentum seu pactum tuum, idè est quod propter veritatem tuam: & ne auferas misericordiam tuam à nobis.

COMMENT. IN DANI.

bis, idem est quod propter misericordiam tuam. Sed dices: Quid est: Ne tradas nos in perpetuum propter nomen tuum? Quod nomen Dei est hoc? Nomen Dei accipitur hoc loco pro eius gloria ac fama: ut Ioan. 17 Ioannis decimosextimo: Manifestavi nomen tuum hominibus. Et Sapientiae decimo: Decantauerunt domine nomen sanctum tuum. Accipitur etiam nomen domini pro ipso Deo: ut capite Esaiæ. 30. Ecce nomen domini venit de longinquo. Hoc est ecce Christus veniet de caelo. Et Iere. 50. Ieremiæ quinquagesimo: Speret in nomine domini. Igitur hæc verba Azariæ: Ne tradas nos in perpetuum propter nomen tuum: hunc etiam possunt habere sensum: Ne nos perpetuo affligas: quod à te petimus propter te ipsum.

¶ *Sicut stellas caeli, & sicut arenam, quæ est in littore maris.* Capite tertio decimo Genesis dixit Deus Abraham: Faciam semen tuum sicut pulverem terræ. Et quinto decimo: Suspice caelum, & numera stellas, si potes: sic erit semen tuum.

August. Augustinus libro sextodecimo de ciuitate Dei existimat locutionem hanc hyperbolicam esse. Duplex posteritas ducit ab Abraham genus suum, altera secundum carnem tantum, altera secundum spiritum. Filij Abraham tantum secundum carnem Hebræi illi sunt, qui fidem non habent, nec opera Abraham imitantur: & hi sunt cum puluere terræ, & arena maris comparati, terreni, aridi, virtutis actionibus infœcundi. Filij autem Abraham secundum spiritum sunt omnes fideles, siue Iudæi sint, siue gentiles. Hæc est eius posteritas cœlesti felicitate sublimis, lumine resurrectionis fulgens, secundum quam Abraham dictus est pater mul-

tarum gentium capite Genesis decimo septimo: quem apostolus capite quarto ad Romanos patrem omnium crediturum vocauit. Qui fide charitate formata credunt, quæ ut verbis utar apostoli ad Galatas quinto, per charitatem operatur, Abraham filij sunt, & altitudine & claritate cum sideribus cœli comparati.

¶ *Non est in tempore hoc princeps, & dux, & propheta.* Iam enim rex Sedechias captus fuerat à Babylonij cum omnibus ducibus exercituum Hierosolymæ. Et quanuis in Chaldæa essent insignes illi duo vates Ezechiel & Daniel, actu tamen tunc non vaticinabantur.

¶ *In anima contrita, & spiritu humilitatis suscipiamur.* Hoc est, loco sacrificij suscipe domine animos nostros contritos & abiectos, & rerum humanarum tolerantia munitos. Eodem modo Dauid psalmo quinquagesimo: Sacrificium Deo spiritus contribulatus: con contritum & humiliatum Deus non despicias. Erat eius animus propter cognitionem sceleris, eiusque acerbam recordationem fractus, prostratus, afflictus, & anxius: eumque ita affectum appellat victimam Deo acceptam & gratam. Vel accipitur hoc Danielis loco anima pro vita: quæ ideo dicitur contrita, quia erat calamitate percussa. Perspicuum est enim accipi animam pro vita: ut psalmo. 141. Perijt fuga à me: & non est, qui requirat animam meam. Ac si diceret Dauid cum à Saule affligeretur: Non possum fugere Saulem: fuga mihi intercepta est, & refugium præclusum: atque non est qui desideret vitam meam. Et Christus dominus apud Ioannem. 10. Bonus

pastor

pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Et multis alijs in locis.

E *Sicut in holocausto arietum & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium: sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi: quoniam non est confusio confidentibus in te. Et nunc sequimur te in toto corde, & timemus te, & querimus faciem tuam. Non confundas nos, sed fac nobiscum iuxta mansuetudinem tuam, & secundum multitudinem misericordie tue: & erue nos in mirabilibus tuis, & da gloriam nomini tuo domine: & confundantur omnes, qui ostendunt seruis tuis mala. Confundantur in omnipotentia tua, & robur eorum conteratur: & sciant, quia tu es dominus Deus solus, & gloriosus super orbem terrarum. Et non cessabant, qui miserant eos ministri regis succendere fornacem naphtha & stupa, & picce, & malleolis. Et effundebatur flamma super fornacem cubitis quadraginta nouem: & erupit, & incendit, quos reperit iuxta fornacem de Chaldeis. Angelus autem domini descendit cum Azaria, & socijs eius in fornacem: & excussit flammam ignis de fornace: & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem: & non tetigit eos omnino ignis: nec contristauit, nec quicquam molestie intulit. Tunc tres quasi ex uno ore laudabant, & glorificabant, & benedicebant Deum in fornace, dicentes.*

Sicut in holocausto. Suscipe domine affectionem animi nostri contriti & abiecti, sicut solebas Hierosolymæ holocaustum & arietum & taurorum suscipere. Holocaustum dicebatur victima, quæ tota cremabatur. Solebant sacrificia fieri solum Hierosolymæ: extra illam autem non erant accepta: quia futurum erat, ut extra ecclesiam veri sacrificij locus

non esset. In diuinis enim literis per Ierusalem ecclesia catholica sæpe significatur: secundi Paralipomenon trigesimo tertio capite: In Ierusalem, inquit Deus, erit nomen meum in æternum. Psalmo . 146 . AEdificans Ierusalem dominus dispersiones Israël congregabit. Capite secundo Ioelis: In Ierusalem erit saluatio. Quartodecimo Zachariæ: Exhibunt aquæ viuæ de Ierusalem. Duodecimo epistolæ Pauli ad Hebræos: Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei uiuentis Ierusalem celestem. Eam prædixerant diuini vates ædificandam: & de ea illud psalmographi intelligitur: Benignè fac domine in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Ierusalem. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta, &c. Habet enim ecclesia catholica sacrificia sua longè diuersa ab ijs, quæ fuerunt in lege veteri instituta, sed Deo longè acceptiora.

Sic fiat sacrificium nostrum. Animos calamitatibus pressos, peccatique recodatione afflictos, dolorem toleranter ferentes, & diuinum præsidium inuocantes sacrificium vocat. Affligebat eos Deus, & ex ipsorum ore ne vnum quidem verbum excidebat aduersus illum: quimpotius peccatis suis supplicia sua tribuebant. Magna profectò & admirabilis patientia, eorum ostendens doctrinam: nam vt ait capite Proverbiorum decimonono Salomon: Doctrina viri per patientiam noscitur. Hæc tum clarius apparet, cum qui ea sunt præditi, graui rerum aduersarum vulnere percutiuntur. Vt enim nimis filex semper continet ignem: sed

COMMENT. IN DAN I.

illum tunc perspicuè ostendit, cum percutitur: sic viri pij & iusti semper patientiam in animo habent: sed tunc illam evidentius ostendunt, cum calamitatum ictibus feriuntur. Ut enim stellæ noctu micant radijs, & claritate ac luce sua aerem illustrant: sic viri sapientia, & pietate præstantes nocte ærumnarum cum admouentur faces dolorum, admirabilem tolerantia, cæterarumque virtutum indicant splendorem. Est enim patientia proprium omnia humana æquo animo ferre, aduersæ fortunæ, ut vulgus ineptè loquitur, vulneribus non terri, nec animo cadere: sed ad Deum tanquam ad arcem tutissimam confugere, nihilque quod homini accidere possit, intolerandum putare: & in ipsis procellis animi magnitudinem, & rerum arduarum atque difficultium voluntariam perpersionem ostendere. Id animo percipiens Iob ærumnis vndique obsessus: Si bona, inquit, suscepimus de manu domini, mala quare non sustineamus? Et Tobias in exilium eiectus, & luce oculorum orbatus dicebat capite tertio: Deus castigauit nos propter iniquitates nostras: & ipse saluabit nos propter misericordiam suam. Vnde Ecclesiasticus capite secundo: In dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe: quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines verò receptibiles in camino afflictionis. Huiusmodi patientia illi erant muniti, qui ut verbis vtar apostoli vndecimo ad Hebræos, ludibria & verbera experti sunt, insuper & vincula & carceres, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Sed quorsum alios referimus, cum

habeamus in promptu admirabilem illam ac inter omnes eminentem Christi Dei nostri patientiam? De eo prædixerat Esaias: Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet. Et paulo post: Et pro transgressoribus orauit. Cum enim penderet in cruce vulneribus faucibus, duris clauis transfixus, summis iniurijs affectus, acerbissimis cruciatus percussus ad cœlestem patrem voces illas emisit patientia & pietate plenissimas: Pater dimitte illis, quia nesciunt, quid faciunt. Exhibant ex recentibus ac grauibus vulneribus flumina sanguinis: & pius pater pro illis qui ea sibi infligebant, orabat. Id perpendens diuus Paulus capite duodecimo epistolæ ad Hebræos: Nos, inquit, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta. Propositum sibi gaudium ait, ut inquit Nazianzenus, quia cum sibi liceret paternis frui oblectationibus, & non mori, voluit tamen ignominia contempta crucem sustinere.

¶ *Non est confusio confidentibus in te.* Ait enim Ecclesiasticus capite secundo: Nihil sperauit in domino, & confusus est. Et apostolus quinto ad Romanos: Spes autem non confundit.

¶ *Et nun sequimur te in totò corde.* Fugimus te aliquando: nunc autem ad te conuertimur. Declinauimus quondam à te: modò verò non fictè, sed toto animo te sequimur affectione, amore, desiderio, pietate. Aspicias ærumnarum commodum. Quemadmodum cõuenerunt ad Dauidè omnes, qui in affli-

ctionibus

1. Reg. 22 Etionibus versabantur, vt libro primo Regum capite. 22. diuina narrat historia: ita hi tres iuuenes cum se vidissent in graue discrimen incidisse, ad Deum toto animo confugerunt. Nos calamitatibus pressi quem secuturi sumus nisi Christum verum Deum nostrum? Nam vt Ecclesiasticus ait capite vigesimo tertio. Gloria magna est sequi dominum. Et ipse Christus apud Ioannem duodecimo. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Eum semper quæramus, eius præsidium petamus, eius auxilium imploremus. Vt oues sequuntur pastorem, filij patrem, milites ducem: ita nos dominum Iesum sequi debemus. Ipse enim est pastor ille, qui de se ait apud Ioannem decimo: Ego sum pastor bonus: quem apostolus capite tertio decimo epistolæ ad Hebræos pastorem magnum vocat. Ipse est pater, ad quem Esaias capite. 63. hæc verba facit: Tu domine pater noster, redemptor noster. Et Christus ipse de se loquens Matthæi sexto: Pater, inquit, vester cœlestis pacificus illa. Ipse est dux, de quo vaticinatus est Michæas quinto: Et tu Bethlehem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exhibit dux, qui reget populum meum Israël. De eo ait Deus pater apud Esaiam quinquagesimo quinto: Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Eum secuti apostoli dicebant apud Matthæum decimonono: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Vt ferrum sequitur adamantem: ita nos sumus Christum secuturi. Magnes ferrum trahit vt adamas: at si hi duo lapides simul adsint, ferrum sequitur adamantem: & fugiens magnetem ab eo se abstrahit,

& abducit. Deus est adamas cœlestis, diabolus magnes, homines ferrum. Vterque nos vocat, Deus ad gloriam cœlestem per virtutes, diabolus ad cruciatum æternos per vitia. At nos dæmonem declinantes, qui nos inuitat & allicit: ad Christum nos attrahere & adducere volentem confugere debemus: ipse enim ait: Sequere me: & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Et diuus Petrus in prima canonica sua: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Eos imitemur, de quibus ait Matthæus quarto: At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. Sunt, qui videntur sequi Christum, qui propter eum, vt ipsi aiunt, ope aliquas relinquunt, sed retia non relinquunt: ea retinent, vt illis piscantur, & multo plures & maiores diuitias adipiscantur. Alij sequuntur Christum, sed in calamitatibus tantum, & veluti coacti: nempe cum se vident discrimenibus expositos, à quibus intelligunt non posse ope humana liberari. Corpus illud cœleste extimum & supremum quod philosophi appellant primum mobile, reliquos omnes globos cœlestes complectitur & continet: qui quantum naturaliter retro versentur contrario motu ac extimum cœlum, ab ipso tamen rapti ipsum sequuntur: sed motu coacto ac violento. Eodem modo multi voluntate propria à Deo recedunt: sed procellis ac tempestatibus iactati, quæ multæ variæque in vita versantur, vndique circumcti, quasi compulsi Christum sequuntur. At nos voluntario impetu ad illum curramus, iuxta id quod ait Dauid psalmo. 33. Accedite ad eum, & illuminamini: Vel vt Hieronymus vertit ex Hebræo: Et

confluite. Nam vt fluuij ex mari dimanantes ad ipsum mare impetu fluunt & festinanter : sic nos ad Deum, à quo conditi sumus, debemus impetu & conatu animi confluere instar fluuiorum ad altum tendentium. Verbum enim Hebraeum fluere etiam significat. Sunt alij, qui libenter & ardente voluntate sequuntur Christum: sed qualibet causa etiam leuissima desistunt ab incepto, similes canibus venaticis, sed ignobilibus, abiectaq; ortis & obscura stirpe: qui quanuis vehementer impetu aggrediuntur prædam, eam tamen inuento cadauere statim relinquunt: sic illi alacri & prompto animo incipiunt dare operam virtuti, & Christum sequi: sed interposito quocunq; impedimento etiam futilissimo de sententia discedunt. Non permanent in proposito susceptoque consilio, nisi quandiu prospero vtuntur flatu in virtutis cursu, à quo quacunque tentatione deflectunt: nam blandis voluptatibus ducuntur, obstructi cupiditatibus tenentur, terrore calamitatum debilitantur. At Ecclesiasticus capite quinto: Esto, inquit, firmus in via domini, & in veritate sensustui & scientia. Et diuus Paulus capite quinto epistolæ ad Galatas: Currebatis bene, quis vos impediuit veritati non obedire? Et Christus Iesus apud Matthæum decimo: Qui perseuerauerit vsque ad finem, hic saluus erit. At viri iusti constantia muniti veluti venatici & generosi canes currunt ad prædam vsque ad finem: & charitate inflammati coelestem in terris vitam imitantur: & vt ait capite Apocalypsis quartodecimo diuus Ioannes: Sequuntur agnum, quocunq; ierit. Hi possunt dicere cum tribus pueris: In toto corde te sequimur.

¶ *Et timemus te.* Timore filiali. Est quidam timor, quæ theologi scholastici appellant mundanum, quando homo propter mala, quæ timet, recedit à Deo: & hic malus est. De illo ait dominus Iesus apud Matthæum decimo: Nolite timere eos, qui occidunt corpus. Alter est seruilis quatenus seruilis, & quatenus solum poenam timet: & hic repugnat charitati. De eo ait apostolus capite octauo ad Romanos: Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus abba pater. Et capite primo posterioris ad Timotheum: Non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis. Alius est timor seruilis, qui bonus est: nam timet Deum, & est dispositio ad peccati detestationem, & ad conuersionem ad summum bonum. De eo ait diuinus psalter psalmo. 110. Initium sapientia timor domini. Id quod etiam ait Sapiens primo Prouerbiorum. Et Ecclesiasticus similiter. De eo scriptum est Prouerbiorum quintodecimo: Per timorẽ domini declinat omnis à malitia. Et in sancto concilio Tridentino sessione sexta sunt hæc verba literis consignata. Siquis dixerit gehennæ metum per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo cõfugimus, vel à peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores peiores facere, anathema sit. Et sessione quartadecima: Hoc enim timore vtiliter concussa Niniuitæ ad Ionæ prædicationem plenam terroribus poenitentiam egerunt, & misericordiam à domino impetrarunt. Alius est timor dictus filialis, qui diuiditur in initialem & perfectum: qui noc differunt secundum substantiam, sed

Similitudo.

Eccles. 5.

Galat. 5.

Matt. 10.

Similitudo.

Apo. 14.

Matt. 10.
Luc. 12.

Rom. 8.

2. Tim. 1.

Psal. 110.

Prou. 1.
Eccles. 1.
Prou. 15.

sed secundum perfectum & imperfectum: nam timor initialis est in statu incipientium, perfectus autem statui conuenit perfectorum. Hic timor initialis est cum charitate coniunctus, sed non cum perfecta charitate: ideo ait diuus Ioannes capite quarto primæ suæ canonicæ: Perfecta charitas foras mittit timorem.

De timore filiali perfecto ait Deus capite trigesimo Leuitici: Time dominum Deum tuum. Et capite decimo Iosue: Timete dominum, & seruite ei in corde perfecto. Et psalmo secundo: Seruite domino in timore. Et apostolus capite undecimo epistolæ ad Romanos: Noli altum sapere, sed time. Timor seruilis timet pœnam, timor filialis culpam. Bonus timor tam debitus est Deo, vt ipse Deus timor virorum iustorum appelletur. Id ostendit diuina scriptura capite trigesimo primo Genesis, vbi loquens Iacob cum Labam: Nisi Deus, inquit, patris mei Abraham, & timor Isaac affuisset mihi, forsitan nudum me dimisisses. Hoc est, omnibus me spoliasses, nisi mihi opitularetur dominus ille, qui est Deus Abraham, & timor Isaac, quem Isaac reuerentiali timore veneratur. Et paulo post iurauit per timorem patris sui Isaac: id est per Deum, quem Isaac timebat. De eo ait capite octauo Esaias: Dominum exercituum sanctificate: ipse timor vester, & ipse tremor vester. Eam ob causam pius Simeon, quia Deum filiali timore venerabatur, à diuo Luca capite secundo appellatur iustus & timoratus. Ac Deus Græcè dicitur *θεός*, timor autem *δέος*: quasi nomen Dei à timore deriuetur: vel timor à nomine Dei. Vnde Deus Latine à no-

mine *δέος*, vt viris placet eruditus, deducitur, hoc est à timore filiali, quo illum sumus culturi.

¶ *Et querimus faciem tuam.* Hoc est gratiam tuam, & fauorem, quo nos ad te clamantes prosequeris. Accipitur aliquando facies pro fauore, misericordia, gratia, & benignitate: vt tertij Regum capite tertio decimo: Deprecare faciem domini Dei tui. Et psalmo duodecimo: Vsquequo auertis faciem tuam à me? Et vigesimo sexto: Tibi dixit cor meum: quæsiuit te facies mea, faciem tuam domine requiram. Sensus est. Enixè te domine obsecro & obtestor, vt me audias: nam tibi hoc precatus est animus meus, non inani vocum sono sine attentione preces fundo: sed tota animi cura & cogitatione. Vultus meus ad te conuersus non ab alio auxilium petit, sed à te solùm. Semper enim domine faciem tuam, hoc est fauorem tuum requiram. In priore parte accipitur facies pro vultu, in posteriore pro gratia & benignitate. Vel in vtraque gratiam & fauorem significat: vt sit sensus. Te obsecrat cor meum, quod quæsiuit te ô facies mea, ô Deus qui es facies mea, refugium meum, & misericordia mea: quam ego semper conquiram. Vel accipitur secundo loco facies Dei pro ipso Deo in visione beatum faciente, ac si dicat diuinus psalter: Quæsiuit vultus meus vultum tuum in gloria sempiterna, ardentissimè cupiens te videre. Quomodo etiã accipi potest hoc Danielis loco.

¶ *ET SECUNDVM multitudinem misericordie tue.* Non merita sua in medium afferunt: sed ad portum diuinæ

COMMENT. IN DANI.

misericiendiæ sapienter confugiunt . Et quia deficiebat eos humanum præfidiũ, recurrunt ad miraculum dicentes: Erue nos in mirabilibus tuis. Ac quia miraculis solet Dei gloria illustrari, addunt : Et da gloriam nomini tuo domine. Vt videntes idolorum cultores prodigium, ac potentiam Dei, illum cognoscerent , & laudibus efferrent.

¶ Et confundantur . Loquitur de confusione per pœnitentiam. Vel petit à Deo, vt impios puniat, non appetitione vltionis, sed iustitiæ ductus : vt sciant homines eum esse verum Deum. Ita intelligitur illud psalmi quinquagesimiseptimi: *Lætabitur iustus, cùm viderit vindictã, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* Non quòd iustus calamitosi hominis supplicijs insultet: sed quòd intelligat illustrari nomen Dei: & homines vitijs nũtium remittere, cùm scelerati à Deo castigantur, & insigni aliquo supplicio afficiuntur. Animi hominum tũ magno-pere excitantur ad religionẽ, cùm Deus seueritatem iustitiæ suæ in homines nefarios ostendit, & præclara aliqua atque conspicienda pœna declarat, se bonis cõsulere, improbos vlcisci. Hac ratione ductus petebat à Deo pius Dauid, vt de impijs hostibus suis sumeret pœnas , cùm diceret psalmo septimo: *Exurge domine in ira tua, exaltare in finibus inimicorum meorum . Exurge domine Deus meus in præcepto, quod mandasti, & synagoga populorum circundabit te.* Ac si diceret: *Noli domine quasi dormiẽs dissimulare, & differre supplicium : sed fiat illustris tua potẽtia monimẽto aliquo insigni iustitiæ tuę aduersus inimicos meos in circuitu.* Et quoniam principibus præcepisti, vt eos qui scelere pascuntur, sup-

plicijs coercerent , & innocentes liberarent, præsta, quod alijs faciendum præcepisti : vt populus hoc videns te veneretur, numen tuum sanctissimum timeat, & ad diuinum cultum reuertatur. Vnde ipse dominus apud Ezechielẽ septimo: *Sciatis, inquit, quòd ego sum dominus percutiens. Castigat Deus vnum virga seueritatis, vt alij corrigantur: & ex pœna illa dulces ferantur fructus.* Hæc est virga Aaronis, quæ percutiebat, sed flores tulit & amygdalas : hæc est aucupis sagitta, qua columba vna percutitur, sed cæteræ terrentur.

¶ Et non cessabant, qui miserant eos. Hoc est, qui eos proiecerant in fornacem. Poteris allegoricè per ignium nutrimenta intelligere cupiditatum, ac voluptatum, cæterorumque flagitiorum incitamenta, quibus mundus, diabolus, & caro homines excitant ad peccandum, à quibus viri charitate & constantia muniti, diuino adiuti fauore non offenduntur.

¶ Naphtha. Genus est bituminis circa Babylonem copiosè prouenientis auctore Plinio libro secundo, quo ignis maxime nutritur, & incenditur. Malleoli sunt noui palmites vitis, qui pro sarmentis aliquando accipiuntur. Hoc autem loco sumuntur pro fasciculis ex pice, sulphure, aliisque huiusmodi incendij nutrimentis confecti, ad flammæ propagationem accommodati. In hanc significationem accipitur hoc vocabulum à Cicerone in oratione pro Milone, cùm ait: *Domus in cliuo capitolino scutis referta, plena omnia malleolorum ad vrbis incendia comparatorum.*

¶ Et incendit, quos reperit. Magnum profectò miraculum, dignumque quod homines teneret stupidos, & admirantes, magnos

magnosque clamores tollentes. Eos ignis non tangit, qui sunt in medium eius coniecti: eos vero comburit, qui illum innocentibus parabant. Huiusmodi sunt, qui viris integritate vitæ ac morum præditis conflant invidiam ac infamiã, & vulnera infligunt, in eos iaciunt contumelias, eos opprimere calamitatibus conantur. Nam hi occiduntur crimine mortifero, aliorum autem gloria illustratur. Si bi æternam infligunt ignominiam, alijs autem nec opinati nominis comparant amplitudinem immortalem. Ita illis accidit, qui Danieli diem dixerunt, eique perniciem machinati statuerunt, ut in fo ueam leonum mitteretur. At illi Daniele liberato fuerunt in eundem lacum eiecti, & à leonibus lacerati. Id illis evenit, quod Perillo insigni fabro, qui cum taurum in quo homines subiectis ignibus torquerentur, ex ære fabricasset, illumque Phalaridi tyrannorum crudelissimo, qui nouis cruciatuum generibus oblectabatur, obtulisset, munus ab eo pro inuento postulauit. At tyrannus iussit & merito quidem, ut ipse in taurum illum inferretur, & primus experiretur poenam, quam alijs pararat: qui inclusus in illo fuit incendio commissus, & iuste combustus. Testis est Plinius libro trigesimo quarto. Et postea idem Phalaris fuit à suis in taurum illum coniectus, & ibi crematus, ut ait Ouidius in ibidem. Tandem taurus ille fuit ab Agrigentinis proiectus in mare, ut narrat Timæus, ne vlla sæuityranni memoria remaneret. Id viderunt illi, qui eorum immanitatem experti fuerant, iuxta illud psalmi nonagesimi: Et retributionem peccatorum videbis. Narrat capite sextodecimo Numerorum diuina scriptura egressum esse ignem à Domino,

eosque interfecisse, qui per seditionem incensum offerebant. Erupit ignis è thuribulis, quo impij fuerunt consumpti, & proprio igne quem accenderant, flagrarunt. Itaque proprio gladio iugulati sunt. Impletum est illud psalmi trigessimisexti: *Psal. 36.* Gladius eorum intret in corda ipsorum. ¶ *Angelus autem domini.* Vbi deest auxilium humanum, solet Deus viris iustis opitulari diuino. Eodem modo misit angelum, qui Isaac à cæde, ne immolaretur, eriperet: & Petrum apostolorum principem è carcere liberaret. *Gen. 22. Act. 12.*

¶ *Excussit flammam ignis de farnace.* Ita diuino auxilio flamma vitiorum nostrorum extinguitur in nobis, si Dei misericordiam toto animo imploramus, & virtuti ac veræ laudi studemus.

¶ *Et fecit medium fornacis quasi verum roris flantem.* Poterat Deus efficere, ne in fornacem hi tres pueri mitterentur. Sed maius ac mirabilius beneficium fuit in eam mitti, sed ab igne nullo modo lædi. Eodem modo potest Deus facere, ne viri iustitia & pietate præstantes incidant in calamitatē: at multo illustrius & præstantius beneficium confert in illos, cum affligi permittit, sed illis patientiam & gratiam largitur, ne à calamitatum flammis offendantur. Vtilius est tolerantiam habere in ærumnis, quam ipsis liberari. Ac ut verbis utar diui Augustini: Diuina bonitas ideo maximè irascitur in hoc seculo, ne irascatur in futuro: misericorditer temporalem adhibet seueritatem, ne æternam iuste inferat. Hæc ille. Ex quo colliges vtilis esse tyrannos, quorum immanitate piorum patientia exercetur. Ut hyenæ fel, & aliæ ferarum venenatarum partes aduersus graues, periculosos, ac diuturnos morbos vim habent, illosque

depellunt: sic crudelium tyrannorum immanitas, & flagitiosorum hominum fraudes & malevolentię remedia sunt aliquādo multis incommodis salutaria: quibus Deus utitur, ut multorum aegritudinibus animi medeatur. Et ut nulla medicamenta quæ vulneribus adhibentur, tā acerbum afferunt dolorem, quā quæ sunt salutaria: sic impiorum malitia & calliditate, quibus viri pij maximè torquentur, admirabilem illis cœlestis medicus adhibet medicinam. Aspicias hoc loco, quā utilis fuerit tribus pueris tyranni, & satellitum eius immanitas, qui ad Deum ardentem aspirarunt in calamitatibus suis, à quibus fuerunt mirabiliter liberati. Sed quærunt hīc nonnulli, quomodo flamma ignis his pueris non nocuerit. Respondendum puto, in circuitu fornacis per orbem esse flammā, quæ illis introeuntibus vincula dissoluit & consumpsit: ait enim hoc loco scriptura, eos ambulasse in medio ignis ardentis. At in medio magnæ illius fornacis vbi ipsi ambulabant, non erat ignis, quia ut hīc ait Daniel, excussit eum angelus de fornace: sed erat singularis ac iucunda refrigeratio, & lenis ac placidus auræ flatus, & quasi zephyrus suaviter spirans, quem Latini fauonium vocant. Id factum fuit angeli ope, sed præcipuè diuina virtute & voluntate. Sunt tamen, qui asseueranter affirmant fuisse etiam in medio fornacis ignem, nec fuisse exclusum, nec extinctum, nisi quò ad eius actionem, quæ suspensa fuit à corporibus puerorū. Nā etsi ignis eos tangebatur corporaliter, non tamen physicè, ut eorū vtar verbis, quia actionem in illis non exercebat. In hac sententia est Albertus Magnus, quem sequitur Dionysius Carthusianus eius imi-

tator. Vtraque opinio est probabilis: prior tamen videtur literæ conuenientior.

Benedictus es domine Deus patrum nostrorum, & laudabilis, & gloriosus, & super exaltatus in secula. Et benedictum nomē glorie tue sanctum, & laudabile, & super exaltatum in omnibus seculis. Benedictus es in templo sancto glorie tue, & super laudabilis, & super gloriosus in secula. Benedictus es in throno regni tui, & super laudabilis, & super exaltatus in secula. Benedictus es in firmamento cœli, & laudabilis, & gloriosus in secula.

Benedictus es domine. Plena sunt verba hæc ardentissimo erga Deum amore, quo incensi hi tres viri ob innocentiam pueri nuncupati quærunt nomina, quibus possint Deum mirificis laudibus celebrare. Eam ob causam eum vocant benedictum, laudabilem, gloriosum, super exaltatum in secula. Appellari Deum benedictum frequenter inuenies in literis diuinis. Psalmo quadragesimo: Benedictus dominus Deus Israël à seculo, & vsque in seculum. Psalmo ceteresimo trigesimo quarto: Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Ierusalem. Lucæ primo: Benedictus dominus Deus Israël, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ. Chrysostomus in Genesim summam esse omnium bonorum ait esse benedictum. At hi tres pueri non contenti Dei gloriam & dignitatem hoc tantum attributo prædicare, præter illud eum vocant laudabilem, hoc est dignum laudibus æternis. Ita David psalmo. 47. Magnus, inquit dominus, & laudabilis nimis: in ciuitate Dei nostri. Et psalmo. 147. Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Et statim eum gloriosum vocant, hoc est plenum gloria, maiestate, excellentia, & præstantia.

Similitudo.

Albert.

Dionys.

Psal. 40

Psal. 144

Luci.

Chryf.

Psal. 47

Psa. 147

stantia. Et superexaltatum, hoc est omnibus incomparabiliter altiore, quoniam finiti ad infinitum non est comparatio: eius excelsitas intelligentiæ nostræ vim superat atque notionem. Id quod sequitur: in secula, ad omnia hæc refertur.

Damas. Quanquam Damascenus asserat seculum variè sumi, hoc tamen loco sumitur pro hoc seculo, & pro altero: quod immutabili æternitate continetur.

¶ *Et benedictum nomen gloriæ tuæ.* Nomen accipitur aliquando pro re nominata. Unde nomen Christi accipitur pro ipso Christo. Ita intelligitur illud eiusdem Christi apud Ioannem sextodecimo: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Hoc est, si petieritis aliquid propter me à patre, ille vobis illud impertiet. Et quod statim sequitur: Usque modo non petistis quicquam in nomine meo. Petierant quidem Iacobus & Ioannes filij Zebedæi mundi diuitias gloriam & dignitatem: quæ intelligebantur verbis illis, nimirum sedere ad dexteram, & ad sinistram. Sed non petierat propter ipsum Christum. Vel ideo illis ait: Usque modo non petistis quicquam: quia ea quæ petierant, nihil erant: mundi enim opes nihil sunt. Accipitur etiam nomen pro gloria, fama, & celebritate. Unde petere in nomine Christi, est ob gloriam ipsius aliquid postulare. In hac significatione accipitur Genesis undecimo: Celebremus nomen nostrum. Et Ecclesiastici. 41. Curam habe de bono nomine. Et Cantorum primo: Oleum effusum nomen tuum. Ut enim oleum tum reddit præcipuum odorem, cum diffunditur: ita Iesu Christi nomen, cum prædicatur. Sed hoc loco potest accipi nomen domini pro ipso Christo, quem sponsa comparat cum le-

ni oleo propter eius misericordiam & benignitatem. Interpretans diuus Paulus Rom. 10 capite decimo ad Romanos locum illum Ioelis capite secundo: Omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit: per nomen domini Christum explanat seruatorem nostrum. Similiter & diuus Petrus secundo capite Actorum apostolicorum. Accipitur etiam nomen pro inuocatione: ut Genesis secundo: Nomen vni Phison. Et paulo post: Et nomen fluij secundi Geon. Et Matthæi nono. Vidit hominem sedentem in telonio Mattheum nomine. Et hoc modo accipitur hoc Danielis loco pro nomine Dei tetragrammaton ineffabili, quod est Iehouah, inter omnia Dei nomina præcipuum. De eo ait Dauid psalmo octauo: Domine dominus noster quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Vbi enim nos habemus, domine, est in Hebræo Iehouah. De quo nomine nos in commentarijs nostris in Esaiam capite. 52. & in Ezechielem vltimo copiosè disseruimus. Potest nihilominus nomen, hoc Danielis loco accipi alijs significationibus à nobis commemoratis.

¶ *In templo sancto gloriæ tuæ.* Hoc est, in templo Hierosolymæ sancto & glorioso: vbi gloriam tuam indicasti: & ad eam declarandam ædificari voluisti. Etsi templum illud iam euersum erat, fuerat tamen Deus in illo celebratus: & poterat iterum instaurari, quemadmodum instauratum fuit. Alij de cælo interpretantur. Alij de viris iustitia & pietate præstantibus: de quibus ait apostolus tertio capite prioris ad Corinthios: Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et capite sexto posterioris: Vos estis templum Dei viui. In illis enim manet Deus per gra-

COMMENT. IN DANI.

gratiam & charitatem, iuxta illud diui
 1.Ioã.4. Ioannis in prima epistola sua capite.4.
 Qui manet in charitate, in Deo manet,
 & Deus in illo. Non solum Christiani,
 sed exteri philosophi asseruerunt Deum
 Plato. in viris inesse. Id docet Plato in Ione,
 Trism. & in Parmenide: Mercurius Trismegi-
 Xistus. stus in Pymádro: & Xistus Pythagoricus,
 cum ait hominem esse Dei templum,
 Deum autem eius hospitem.
 ¶ *In throno regni tui.* Hoc est in caelo:
 vel in solio caelesti. Accipi thronum pro
 Dei sede in caelo, siue pro ipso caelo asse-
 rit dominus Iesus apud Matthæum vi-
 Matt.23. gesimo tertio dicens: Qui iurat in caelo,
 Matt.5. iurat in throno Dei. Et capite quinto:
 Nolite iurare per caelum, quia thronus
 Dei est. Poteris per thronum regni Chri-
 sti animam iusti intelligere, in qua ipse
 regnat per gratiam. Vel ordinem ange-
 lorum, eorum praesertim, qui vocantur
 throni ab habitatione aut sede Dei au-
 Dionys. thore Dionysio Areopagita libro de cae-
 lesti hierarchia. Huic expositioni fauet
 Augu.7. Augustini sententia libro tertio de trini-
 tate aientis, Deum in angelicis spiriti-
 bus summa amicitia copulatis tanquam
 in excelsa & sancta sede residere. De qua
 Apoc.19 scriptum legimus Apocalypsis decimo
 nono: Adorauerunt Deum sedentem su-
 per thronum.
 ¶ *Qui intueris abyssos.* Hoc est, res pro-
 fundas, reconditas, & penitus abstrusas in-
 telligis, & penetras: cui nihil est abscon-
 ditum, nihil occultum. Id ait diuus Pau-
 Hebr.4. lus capite quarto ad Hebraeos: Non est
 vlla creatura inuisibilis in conspectu eius.
 Omnia autem nuda sunt & aperta ocu-
 Iob.42. lis illius. Et Iob.42. Scio, quia omnia po-
 tes, & nulla te latet cogitatio. Diuina
 Hilarius scriptura authore diuo Hilario immen-

sam vastitate vocat aliquando abyssum:
 vt Ecclesiastici primo: Profundum abyf-
 si quis dimensus est? Accipitur abyssus Ecclesi.1.
 pro corde: vt Ecclesiastici. 42. Abyssum Ecclesi.41.
 & cor hominum inuestigauit. Vbi, &, ac-
 cipitur pro idest. Et hoc modo potest ac-
 cipi abyssus hoc loco. Proprie autem a-
 byssus significat vim & copiam aquarum: Genes.8
 vt Genesis octauo: Clausi sunt fontes a-
 byssi. Et quintodecimo Exodi: Abyssi Exod.15
 operuerunt eos. Et quia aquarum nomi-
 ne calamitates significantur, iuxta illud
 psalmographi: Intrauerunt aquae vsque Psal.68
 ad animam meam: inde efficitur, vt per
 abyssum acerba calamitatum magnitu-
 do significetur: vt psalmo. 41. Abyssus a-
 byssum inuocat in voce cataractarum tua-
 rum: omnia excelsa tua & fluctus tui su-
 per me transierunt. Ac si diceret diuinus
 psaltes: Calamitas vna alteram trahit:
 pluit super me aerumnarum multitudo:
 nullum aspicio finem afflictionum mea-
 rum, nullam acerbitatum intermissio-
 nem. Omnia excelsa tua, hoc est omnia
 tonitrua & fulmina tempestatum, & a-
 quae omnes procellarum in me irruerunt.
 Quemadmodum caelum fulminibus, fra-
 goribus, tonitruis, flammis inter nubes
 coruscantibus immensa vi gradinis atq;
 imbrium segetes virescentes euertit: ita
 tu domine incredibili rerum aduersarum
 tempestate me miserum obruisti. Hanc
 acceptionem potest hoc loco habere a-
 byssus: vt sit sensus: Benedictus es domi-
 ne, qui intueris eorum aerumnas, qui ad
 te toto animo confugiunt: vt eos eripias,
 quemadmodum nobis fecisti, qui nos
 mirabiliter liberaisti. Harum explana-
 tionum primam esse rectiorem existi-
 mo.

¶ *Qui sedes super cherubim.* In singulari
 dicitur

Em.15.
 1.Reg.4
 2.Reg.6
 Psal.79.
 Hebr.9.
 Psal.17.

G

dicitur Cherub, in plurali Cherubim. Cherub idem est quod quasi magister, vel scientiæ plenitudo. Vnde sedere super cherubim est omnem scientiam superare. Ac si dicat. Non est mirum te intueri abyssos, & profunda cognoscere, quoniam sedes super cherubim: hoc est, quoniam summam ac infinitam habes sapientiam. Fortasse alludit ad arcam fœderis, & propiciatorium, vbi erant duo cherubim ex vtraque parte oraculi, vnde Deus loquebatur: vt diuinæ literæ capite. 25. Exodi, & primi libri Regum capite quarto, & alij in locis testantur. Dauid etiam psalmo. 17. inducit Deum volantem alis ventorum, & pennigeris cœlitibus insidentem: vt eius vim & celeritatem omnia cœlo, terra, marique lustrantem significet, cum ait: Ascendit super cherubim, & volauit, volauit super pennas ventorum.

G Benedicite omnia opera domini domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite angeli domini domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite cœli domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite aqua omnes, quæ super cœlo sunt, domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite omnes virtutes domini domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite sol & luna domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite stelle cœli domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite omnis imber & ros domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite omnis Spiritus Dei domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite ignis & xstus domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite frigus & æstas domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite rores & pruina do

mino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite gelu & frigus domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite glaciæ & niues domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite noctes & dies domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite lux & tenebræ domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite fulgura & nubes domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicat terra dominum, laudet, & superexaltet eum in secula. Benedicite montes & colles domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite vniuersa germinantia in terra domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite fontes domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite maria & flumina domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite cete, & omnia, quæ mouentur in aquis domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite omnes volucres cœli domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite omnes bestie & pecora domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite filij hominum domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicat Israel dominum, laudet, & superexaltet eum in secula. Benedicite sacerdotes domini domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite serui domini domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite spiritus & animæ iustorum domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite sancti & humiles corde domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Benedicite Anania, Azaria, Misael domino, laudate, & superexaltate eum in secula. Quia eruit nos de inferno, & saluos fecit de manu mortis, & liberauit de medio ardentis flammæ, & de medio ignis eruit nos. Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Benedicite omnes religiosi domino

H

C O M M E N T . I N D A N I .

*domino Deo deorum, laudate, & confite-
mini ei, quia in omnia secula misericordia
eius.*

Hucusq; in Hebræo nō habetur, & quæ posuimus,
De Theodotionis editiōe trāslata sūt. Sūt tamē
Vera, & à sancta ecclesia catholica approbata.

Benedicite omnia opera domini domino.
Hoc est, omnia quæcunque fecit Deus,
ipsum benedicite, & laudate, ei gratias a-
gentes, & gloriam eius celebrantes. Quò
quis ardentiore amore aliquem ample-
ctitur, eò vehementiore impetu alios ad
eius laudes concinendas inuitat, & alli-
cit. Hi tres pueri amore erga Deum in-
flammati omne studium conferebant ad
eius bonitatem gloriamque celebrandā.
Eam obcausam omnes res creatas gene-
raliter, deinde vnāquamque præcipuè
ad diuinarum laudum præconium vo-
cant. Illud est hoc loco aduertendum, du-
plicem esse benedictionem; vnā, qua
munus vel beneficium aliquod confer-
tur vel in re, vel in voto, alteram, laudis
& gratiarum actionis. Prima benedicit
Deus rebus creatis, & homo etiam ho-
mini. Propterea dixi: vel in re, propter
Deum, vel in voto, propter hominem.
Gene. 9. De hac loquitur scriptura Genesis nono
Gene. 14 dicens, Deum benedixisse Noë: & Gene-
sis quartodecimo, cum ait, Melchisedech
benedixisse Abrahamo. De ea ait aposto-
Hebr. 7. lus septimo ad Hebræos: Sine vlla con-
tradictione quod minus est à meliore be-
nedicitur. De secūda intelligitur id, quod
ait psalmographus: Benedicam dominū
Pfal. 33. in omni tempore: semper laus eius in o-
rte meo. Hoc est laudabo, & gratias agā.
Hac Simeon Deum benedixit capite se-
Luc. 2. cundo apud Lucam. De qua agitur hoc
loco. Sed dices: Quī fieri potest, vt crea-

turæ rationis expertes possint Deum lau-
dibus efferre? Ad hanc dubitationem re-
spondet in hunc modum diuus Hiero- Hieron.
nymus. Omnis creatura etsi non voce,
opere tamen laudat Deum: quia ex crea-
turis consequenter creator intelligitur: &
in singulis operibus & effectibus magni-
ficentia Dei demonstratur. Hæc ille: &
sapienter quidem, vt solet. Nam primo
capite libri Sapientia ita scriptum legi- Sapa.
mus: Hoc quod continet omnia, scien-
tiam habet vocis. Hoc est, hæc mundi
machina quæ omnia visibilia continet &
coercet, scit suo modo Deum laudibus
efferre. Et capite tertio decimo: Vani Sapa.
sunt omnes homines, in quibus nō subest
scientia Dei: & de his quæ videntur bo-
na, non potuerunt intelligere eum, qui
est: nec operibus attendentes agnouerūt,
quis esset artifex. Et paulo post: A magni-
tudine speciei & creaturæ cognoscibili-
ter poterit creator horum videri. Ideo Esai.
Esaias capite quinto: Væ, inquit, qui opus
Dei non respicitis, & opera manuum e-
ius non consideratis. Id indicat apertè di-
uus Paulus capite primo ad Romanos Rom.
his verbis: Inuisibilia Dei à creatura mū-
di per ea quæ facta sunt, intellecta conf-
piciuntur. Dei bonitatem, sapiētiam, po-
tentiam, & similia inuisibilia vocat: quæ
ex operibus eius intellecta cernuntur: à
creatura mundi, idest, à mundi creatio-
ne, ex quo mundus fuit cōditus. Vel per
creaturam mundi hominē intelligit. Vt
enim litera Latina, ita Græca ad vtrunq;
referri potest: ita enim habet ἀπο τῆς
κτισθεως. Deus qui inuisibilis est no-
stris oculis corporeis, iuxta id quod ait
capite primo Ioannes: Deum nemo vi- Ioan.
dit vnquam. Et Paulus primo prioris ad
Timotheum: Regi seculorum immor- i. Tim.
tali,

Hieron.
 Gene. 28
 Sapa.
 Sapa.
 Esai.
 Rom.
 Psal. 18.
 Ioan.
 Tim.

tali, inuisibili, soli Deo honor & gloria:
 conspicitur tamen intelligentia, relucens
 ac refulgens tanquam in speculo in hoc
 mundo mirabiliter condito & admini-
 strato. Scala quã in somnijs vidit Iacob,
 est mundi machina: eius celsus vextex
 est coelum, vbi præcipuo quodam modo
 est Deus: eius gradus sunt creaturæ, qui-
 bus contemplatione & intelligentia ad
 ipsum ascendimus. Ea est rerum natura-
 lium pulchritudo, tam insignis ordo, tã
 conspicienda collocatio, vt nemo sit tam
 agrestis & incultus, qui earum præstan-
 tiam, & huius vniuersitatis machinam
 contemplans non possit ad notitiã Dei
 cogitatione perducere. Quid potest esse tã
 apertum & perspicuum, cum sidera cla-
 rissima viderimus, cum solem cæterorũ
 luminum facile principẽ omnia suo splẽ-
 dore illustrantem, globosque ipsos cœle-
 stes admirabili conuersione & celeritate
 concitatos, & fulgentibus astris ornatos
 & distinctos suspexerimus, quã esse di-
 uinum quoddam numen præstanti intel-
 ligentiæ acumine, immensaque bonitate
 & potentia præditum, à quo hæc fuerint
 condita, & à quo sustententur, & regan-
 tur. Id intuens animo Dauid psalmo de-
 cimo octauo has voces emisit: Cœli enar-
 rant gloriam Dei, & opera manuum e-
 ius annuntiat firmamentum. Nec solum
 cœli, sed dierum ac noctium vicissitudi-
 nes, ac certus ordo, & perpetua constan-
 tia indicant esse vnum Deum harum re-
 rum conseruatorem & moderatorem præ-
 stantissimum. Id voluit idem diuinus va-
 tes his verbis quæ statim adiecit, osten-
 dere: Dies diei eructat verbum: & nox no-
 cti indicat scientiam. Ac si diceret: Dies
 succedentes diebus loquuntur nobis sciẽ-
 tiam Dei: similiter & noctes: ipsorum al-

terna accretio & diminutio, mirandaq;
 continuatio, & seriei perpetuitas & im-
 mutabilis firmitas testantur tam admi-
 rabiliũ operum laudem non esse teme-
 ritati, sed summo Deo tribuendam, qui
 hæc ab initio constituit, & perpetuis se-
 culorum ætatibus conseruauit. Deinde si
 te ad terram conuerteris, videbis eam
 herbis viridibus, odoriferis, & amœnis
 indutam, quarum vtilitates vsu & peri-
 clitatione percepimus. Diffundit enim
 complexu suo semen tepefactum, & eli-
 cit herbescentem ex eo viriditatem. Vi-
 debis cãpos nitidissimos suauissimis flo-
 ribus coopertos, agros frugiferos, arborũ
 fructiferarum proceritates, nemorum ad-
 syluarum varietates, & plantarum diuer-
 sarum pulchritudinem, quarum alię sem-
 per virent, alię hyeme nudatæ verno tẽ-
 pore frondescunt. Quid dicam de fontibus,
 de fluuijs, de metallis, de mari, de gẽ-
 mis & margaritis, de inijs illis, quæ ele-
 menta dicuntur, & de concretis ex illis,
 quæ corpora mista appellantur? Omnia
 hæc & alia diuinæ sapientiæ monimen-
 ta nos ea intuentes & contemplantes ad
 Dei notitiam suo modo perducunt. Sũt
 enim omnia in numero, & mensura, &
 pondere à Deo disposita, vt capite vnde
 cimo libri Sapientiæ literæ diuinæ testã-
 tur. Sũt etiam in rebus creatis quædam
 diuinitatis vestigia, quorum contempla-
 tione ad ipsius cognitionem poterimus
 peruenire. Pueri & imperiti homines vi-
 dentes literas auro ornatas, varijsque co-
 loribus depictas, illic detinentur: nec vltè-
 rius ad earum intelligentiam progrediũ-
 tur. Res creatæ sunt pulchræ literæ: qui
 autem solum earum intuentur pulchri-
 tudinem, intelligentiam non curantes,
 cum pueris & hominibus omnino indo-

Etis comparantur. Lege eas, quoniã ipsæ
 re docebunt, summum, optimum, pul-
 cherrimum, & sapientissimum esse ea-
 rum creatorem: quem de bestoto animo
 colere, & diligere, & summa obseruan-
 tia venerari. Ipsæ te ducent ad tantæ pul-
 chritudinis authorem. Vt lineæ in circu-
 lo & extremitate, quam vocant circunfe-
 rentiam, nos ducunt ad punctum, quod
 centrum vocatur, à quo deducuntur: sic
 creaturæ in hoc mundi globo nos pro-
 ferunt ad Deum, à quo veluti à centro
 dimanant. Et quoniam antiqui sapien-
 tes per centrum significabant Deum, qui
 est simplicissimus, & actus purissimus,
 & per circulum mundi fabricam creatu-
 rarum forma ac dignitate ornatam, aie-
 bant: bonitatem esse in centro, pulchritu-
 dinem autem in circunferentia: species
 enim & pulchritudo rerum creatarum à
 Dei bonitate tanquam à fonte fluit, atq;
 delabitur. Ac vt radij solis oculos nostros
 ad ipsum solem possunt protrahere: sic
 res creatæ animos nostros ad Deum co-
 gitatione & cognitione perducere. Om-
 nia enim illa quorum proprium est ab
 alio deduci, docet esse aliquid, à quo ipsa
 sunt: & illud tandem à nullo: ne in infini-
 tum fiat progressus. Hæc intelligens Eu-
 sebius Casariensis libro quarto euange-
 licæ demonstrationis: Ex creaturis, in-
 quit, ille qui oculis cerni non potest, qua-
 si in quodam speculo contemplandus ap-
 paret. Idem multis & amplis verbis ostē-
 dit Athanasius in oratione aduersus ido-
 la: & Chrysostomus in primum Genesis
 caput. In explanatione in psalmum vige-
 simum sextum ait ita Augustinus: Circū
 i cœlos vsq; ad terram, nihil relinuas:
 vndique tibi omnia resonant conditorē.
 Ipsæ species creaturarum voces sunt que

Similitu-
do.

Similitu-
do.

Eusebi.

Athana.
Chryso.

August.

dam creatorem laudantes. Homilia pri-
 ma in Hexameron ait in hunc modum
 Basilus: Mundi machina erudiendis ho-
 minibus officina est sine dubitatione ac-
 commodatissima: & iisdem ad cognitio-
 nem Dei prouehendis totius eruditionis
 domicilium appositissimum. Et homi-
 lia vndecima eiusdem operis: Vniuersa,
 inquit, hæc mundi moles perinde est ac
 liber literis exaratus palam contestans ac
 prædicans gloriam Dei, illiusq; amplif-
 simam maiestatem alioquin absconditã
 & inuisibilem. Nec solùm theologi Chri-
 stiani, sed etiam gentium philosophi hoc
 asseruerunt. Plato longè omnium philo-
 sophorum & copia dicendi, & grauitate
 sententiarum, & eruditionis præstantia
 princeps hæc verba in libris legum scri-
 pta reliquit. Terra, sol, sydera, ipsa vni-
 uersitas, temporum quoque varietas or-
 natissima, annis, mensibusque distincta
 Deum esse ostendunt. Galenus in libro
 de historia philosophi: Dei, inquit, notio-
 nem habemus ex operum illius pulchri-
 tudine & excellentia. Euripides: Stella in
 cœlo varietates sunt fabri sapientis. Mar-
 cus Tullius de responsis auruspici: Quis
 est tam vecors, qui cum suspexerit in cœ-
 lum, Deum esse non sentiat: & ea quæ tā
 ta mente fiunt, vt vix quisquam arte vl-
 la ordinem rerum ac vicissitudinem per-
 sequi possit, casu fieri putet? Sapientes il-
 li externi qui alios eruditione anteire pu-
 tabantur, ex rerum creatarum contem-
 platione vnum esse Deum asserebāt, qui
 eas gubernabat, qui cursus astrorum, qui
 mutationes temporum, qui rerum vicif-
 situdines, ordinēsque conseruabat, & mū-
 di fabricam pulchritudine ornatam tue-
 batur. Vnde mundus Græcè dicitur cos-
 mos, hoc est ornatus & pulcher. Mercuri-
 rius

Basilus

Plato

Galenus

Tullius

21

Tri

Pyth
Euit

Plin
Cæ

Simil
do.

Pfehus

Matt.

Euripi

August

Marc. 2

Matt. 9

Luce.

Trisme. rius Trismegistus eum ait ita appellari ob
 varietatem ortus, quæ omnia exornat.
 Pytha. Pythagoras, & post eum Eustathius ob
 Euitat. absolutam fabricæ eius admirabilemque
 Plinius. ferië. Plinius quæ ad hoc citat Cœlius Rho
 Cœlius. diginus libro. 4. lectionum antiquarum,
 ob perfectam elegantiam. Eius verba li-
 bro primo naturalis historiæ hæc sunt.
 Quem *νόσμορ* Græci nomine ornamē-
 ti appellauerunt, eum nos à perfecta ab-
 solutaque elegantia mundum. At omnis
 eius venustas à Deo dimanat: & ipse Dei
 laudes prædicat: nosque docet religionē
 colere & pietatem, & vim diuinam ad-
 mirari, ipsūque Deum rerum omnium
 effectorem ac opificem cognoscere. Vt
 Similitu- do. numeri nos ducunt ad vnitatem, vnde
 fluunt: ita res creatæ ad Deum, à quo di-
 manant. Est enim Deus vnitatis, vt ait in li-
 bro numerorum Pselus. Eam ob causam
 Pselus. Christus Deus noster ad creaturarum cō-
 templationem nos mittit, cū ait capi-
 te sexto euangelij authore Matthæo: Re-
 Matt. 6. spicite volatilia cœli. Et paulo post: Con-
 siderate lilia agri. Si opera naturæ nos ad
 Dei ferunt notitiam, quanto magis ope-
 ra gratiæ? Si id efficiunt creationis mo-
 nimenta, quanto magis redemptionis?
 August. Ex parte nostra magis est, vt ait Augusti-
 nus, vnum impium iustificare, quàm to-
 Marc. 2. tum mundum constituere. Quid igitur
 dicemus verbis illis auditis: Dimittun-
 Matt. 9. tur tibi peccata tua: quibus Iesus Chri-
 stus paralyticum allocutus eius animum
 Luc. 5. expiauit, eiq; scelera omnia dimisit? Ac vt
 hoc crederent scribæ dicētes solūm Deū
 posse dimittere peccata, dixit illis: vt scia-
 tis, quia filius hominis habet potesta-
 tem in terra dimittendi peccata, attendi-
 te. Et ait paralytico: Tibi dico: Surge:
 Tolle grabatum tuum, & vade in do-

num tuam. Et statim ita factum est.
 Quid, nonne Lazarum, & alios, qui è vi-
 ta migrauerant, palàm suscitauit, & ante
 Iohan. 2. oculos omnium viuos posuit ac incolu-
 Luc. 7. mes, eisque reditum ad vitam perspi-
 cuè restituit? Nonne hæc Christi opera
 Luc. 8. nos ad eius diuinitatem credendam allu-
 ciunt? Nonne diuini numinis potentiam
 & bonitatem prædicat, & clamant? Hæc
 sunt mirabilia, quæ ad memoriā & im-
 mortalitatem consecrantur. Sed hæc non
 viderant tres illi pueri, qui fuerant in for-
 nacem ardentem coniecti. At cū erga
 Deum amore flagrarent, res omnes crea-
 tas ad laudes eius concinendas inuitant.
 Eodem modo psalmographus dicēs: Be-
 Psal. 102. nedicite domino omnia opera eius, in
 omni loco dominationis eius.

¶ *Benedicite angeli domini domino.* Cœli-
 tes beatos inuitant, vt secum vnà Deum
 celebrēt. Ac si dicant: Cātate nobiscū fan-
 ctissimo numini laudes vos o nūtij & mi-
 nistri eius, quibus nihil est sanctius & an-
 tiquius, quàm creatorem vestrum lauda-
 re, eiusque mandatis obedire. Eodem mo-
 do diuinus psalter: Benedicite domino
 Psal. 102. omnes angeli eius, potentes virtute, ad
 faciendum verbum illius, ad audiendam
 vocem sermonum eius. Ac si dicat: Hym-
 nos Deo cantate omnes spiritus cœlestes,
 qui polletis fortitudine, qui impiorum
 copias aliquando ad internecionem occi-
 distis, qui verbum Dei, eiusque negotia
 exequimini, vt homines obediāt voci di-
 ctorū eius. Et addit statim: Benedicite do-
 mino omnes virtutes eius, ministri eius.
 Spiritus illos cœlestes quos angelos voca-
 rat, vocat nūc virtutes siue exercitus: quo-
 niā sunt multi ordines eorū. Qua de re
 poteris videre Dionysiu Arcopagitā de
 Dionys. L cœle.

COMMENT. IN DANI.

coelestihierarchia . Hos alloquitur diui-
 P^{sal.}148 nus idē citharœdus, cū ait: Laudate eū
 omnes angeli eius, laudate eum omnes
 virtutes eius. Illud est aduertendum, an-
 gelū esse aliquādo nomē coelestis spiritus
 infimi chori: interdū verò accipi pro om-
 ni spiritu coelesti, vt hoc Danielis loco.
 ¶ *Laudate, et superexaltate eum in secula.*
 Indicant verba hæc vim amoris erga
 Deum, & vehementis desiderij magni-
 tudinem. Illud, in secula, intelligitur de
 iugi ac perenni laudatione, non solū in
 hac vita, sed in omni æternitate, quam
 nulla metitur tēporis circumscrip-
 tio. Sed quæres, cur inuitantes tres pueri omnes
 creaturas ad diuinas laudes concinēdas,
 ab angelis incoeperint? Ratio est, quia
 natura angelica est alijs creaturis illu-
 strior: & ipsam naturam humanam su-
 perat. Sed vt torques ex auro minus pu-
 ro vincit interdum alium torquē ex pu-
 rissimo auro omnibus gradibus ac nu-
 meris absolutissimo, non auri natura &
 perfectione, sed quòd gemmam habeat
 inclusam fulgentissimam, magnique va-
 loris: sic quāuis natura angelica si ad na-
 turarum præstatiā respicias, superet hu-
 manam, eam tamen humana in hoc vin-
 cit, quòd est assumpta à verbo, & cum di-
 uinitate coniuncta. Nam vnigenitus Dei
 filius à coeli fastigio ad terrā descendens
 humanam induit naturam, vt homines
 qui in caligine versabantur, illustraret.
 Nusquam, inquit apostolus capite secun-
 do ad Hebræos, angelos apprehēdit, sed
 semen Abrahæ apprehendit. Hoc est, nō
 naturam assumpsit angelicam, sed huma-
 nam. Et rectè quidem ait: apprehendit:
 vt pote fugientem: cū enim eum fuge-
 remus, nostram assumpsit humanitatē,
 vt nos vinculis attraheret charitatis. Sed

Similitu-
do.

Hebr. 1.

vnio verbi incarnati, vt verbis vtar diui
 Thomæ, nō est facta in natura, sed in per-
 Th^{o.}p.3 sona: sunt enim in Christo due naturæ,
 sed vna persona. Ita nanque est in conci-
 lio Calcedonensi decretum: Confitemur
 in nouissimis diebus filium Dei vnigeni-
 tum in duabus naturis incōfusè, immuta-
 biliter, indiscretè, inseparabiliter agnosce-
 dum: nunquam sublata differentia natu-
 rarum propter vnionē. Hæc ibi. Et quia
 natura angelica absolutè excellentior est,
 ab ea meritò incipit hic hymnus.

¶ *Benedicite cæli domino.* Omnes cæli stel-
 larū cum primo mobili & cælo chrystal-
 lino appellatur à Chrysofomo vnū cœ-
 Chryso. lū: cœlum autem empyriū à Basilio, Be-
 Basilius. da, & Strabo vnum etiam cœlum supre-
 Beda. mum dicitur. Cū autem aer cœlū etiā
 Strabo. vocetur, iuxta illud capitis septimi Gene-
 Gene. 7. sis: Tam reptile, quàm volucres cœli: &
 P^{sal.} 8. illud psalmi octauī: Volucres cœli, & pis-
 ces maris: & illud euangelij capite octa-
 uo apud Matthæum: Vulpes foueas ha-
 Matth. 3. bent, & volucres cœli nidos: apertè o-
 stenditur, tres esse cœlos, nempe ae-
 reum, quod primum cœlum vocatur,
 & medium cœlum cum omnibus globis
 siue sphaeris cœlestibus, quod dicitur secū-
 dū cœlum, & cœlum empyriū, quod est
 tertium: de quo illud diui Pauli intelli-
 gitur in epistola posteriore ad Corinthios
 2. Cor. 12. capite. 12. Scio hominem in Christo an-
 te annos quatuordecim raptū huiusmo-
 di vsque ad tertium cœlum. Hoc est ra-
 ptum per Christum vsq; ad sedem beato-
 rū. Et quoniā omnis res eandē habet na-
 turā ambigēdi, de qua quæri & discepta-
 ri potest, fuit quōdā in quæstione versatū,
 essent nec ne sphaeræ cœlestes, earūque
 stellæ animatæ. Veteres Ægyptij cœlos
 ipsos & astra omnia deos esse existima-
 bant,

Plato
Th^{o.}p.3
Chryso.
Basilius
Beda.
Strabo
Gene. 7.
P^{sal.} 8.
Matth. 3.
2. Cor.
Aristo.
Theo.
Ptole.
Alexa.

Plato. bant, illisque animas tribuebant. Plato in
 Cratylo ait priscos Græcos pro dijs ha-
 buisse solem, lunam, & stellas: & ipsum
 stelliferum cœlum, quod ex omni parte
 patens ac apertum intuebantur. De im-
 pio Manasse Iudæorum rege ita scriptū
 2^a 33 legimus capite. 33. secūdi Paralipomenō:
 Adoravit omnem militiā cœli, & coluit
 eam. Et paulō pōst: *Ædificavit autem al-
 taria cuncto exercitui cœli. Vbi per cœli
 militiam & exercitum sydera intelligū-
 tur. Nec solūm Manasses, sed multi ex fi-
 lijs Israelis in idem crimen inciderunt.
 De illis ait in hūc modū libro quarto Re-
 gum capite. 17. diuina scriptura: Adora-
 uerunt vniuersam militiam cœli, serui-
 eruntque Baal. Cū gentes fide destitutæ
 globos colerent cœlestes, & animatos ef-
 se putarent, multos ex Hebræis in errorē
 suum adduxerunt. Platonici sine contro-
 uersia corporibus cœlestibus animas tri-
 buebant. Eos secutus Marcus Tullius in
 sexto libro de republica: Hominibus, in-
 quit, animus datus est ex illis sempiternis
 ignibus, quæ sydera & stellas vocatis,
 quæ globosæ & rotūdæ diuinis animatę
 mentibus circulos suos orbēsq; conficiūt
 celeritate mirabili. Platonici Philo Iu-
 dæus in libro de somnijs, & in libro de o-
 pificio sex dierum stellas ait esse rationis
 participes & diuinas. Nec solūm Platoni-
 ci, sed etiam Peripatetici id ipsum faten-
 tur. Nam eorum princeps Aristoteles li-
 bro secūdo de cœlo loquēs de astris: Opor-
 tet, inquit, ipsa viuentia esse existimare,
 atque actionem habere. Idem etiam ait
 septimo & octauo naturalium. In eadem
 sententia est Theophrastus in libro de cœ-
 lo: & Ptolemæus, qui apertè asserit cœle-
 stia corpora viuere, & animata esse: &
 Alexan. Alexander Aphrodiseus in commenta-*

rijs in duodecimum librum primæ phi-
 losophiæ. Eandem sententiā secuti sunt
 Auicena, Algazeles, Zaelles, Albumasar
 Hali, Aratus, Manilius. Qui omnes irri-
 dent eos, qui cœlestibus globis denegāt
 vitam. Athenienses authore beato Au-
 gustino libro octauo de ciuitate Dei dā-
 narunt Anaxagoram philosophum infi-
 gnem, quod solem negaret esse Deum,
 aut aliquid animatum. Piaculum magnū
 esse putabant, & inexpiable scelus, non
 asserere esse solem animæ intellectualis
 participem. Sed quid mirum, cū non-
 nulli ex Christianis magni nominis au-
 thores dicāt corpora cœlestia esse anima-
 ta: inter quos est Origenes: cuius opinio-
 nē videtur sequi diuus Hieronymus ex-
 planans illud Ecclesiastis: *Lustrās vniuer-
 sa per circuitū pergit spiritus. Diuus Au-
 gustinus in secundo in Genesim ad literā,
 & in chiridion quæstionē hanc sub du-
 bitatione relinquit, neutram partē asseue-
 rans: distrahebatur enim in deliberādo a-
 nimus asserens ancipitem curā cogitādi.
 At magnus Basilus homilia tertia de opi-
 ficio sex dierū asseuerāter affirmat cœle-
 stia corpora nō esse animata. Id quod cū
 eo cōstāter asserit doctus Damascenus li-
 bro. 2. de fide orthodoxa. Eos sequitur di-
 uus Thomas prima parte, quæstione se-
 ptuagesima, articulo. 3. Nicolaus de Ly-
 ra in caput. 10. Ieremiæ: Augustinus Eu-
 gubinus in psalmum decimum octauū:
 Sixtus Senensis libro octauo Bibliothecæ
 sanctæ cum infinitis alijs excellenti-
 bus scriptoribus: qui cœlos nō esse anima-
 tos omnia asseueratione testantur. Nec cre-
 dendum est diuū Hieronymū aliter sen-
 tire: nam si verba eius in Ecclesiastem at-
 tentè ac diligenter perspexeris, videbis
 eum nō dicere esse cœlos anima p̄ditos:*

Auicena.
 Algaze.
 Zaelles.
 Album.
 Hali.
 Aratus.
 Manili.
 August.

Origen.
 Hieron.

August.

Basilus

Damas.

Thom.

Lyra.

Eugub.

Sixtus.

imò secus credere: & quippiã longè diuer-
 sum voluisse significare. Nã in epistola ad
 Hieron. Auitũ inter errores quos in libris Periar-
 chon Origenis caueri admonet, assertio-
 nẽ de stellis anima rationis cõpote prædi-
 tis enumerat. Et ca. 45. in Esaiã eos irridet,
 471 qui animã tribuunt syderibus. Et diuus
 August. Augustinus planè asseuerat non posse ef-
 se animã viuã in corpore sensus experte:
 vt videre licet in libro quæstionũ in Exo-
 dũ: cuius verba sunt in sacros canones re-
 lata. 32. quæstione. 2. Quod verò nõ forma-
 tum. Atqui apertũ perspicuumq; est cœ-
 los sensum non habere. Quare ex ipsius
 Augustini sententia cõcludimus, non esse
 illos anima præditos rationis particeps.
 Thom. Actametsi diuus Thomas in. 2. contra gẽ-
 tiles capite. 7. velit cœlũ ex Aristotilis opi-
 nione esse animatũ, nõ tamen in illa fuit
 sententia, vt cõstat ex ijs, quæ prima sum-
 mæ theologiæ parte asseruit quæstione. 70
 Sed contra gentiles attulit Aristotelis opi-
 nionem, in partibus verò suam propriã.
 Mouentur quidẽ cœli ab intelligentijs,
 quas quidam mentes cœlestes, quidã for-
 mas, quidã angelos, quidã spiritus vocat.
 Hi spiritus cõiunguntur cum cœlis, qui-
 bus assistent, sed non tanquam formæ in-
 formantes, vt ita dicam, sed vt mouentia
 mobilibus. Quare nõ est dicendũ globos
 cœlestes esse animatos, sed animæ exper-
 tes. Ratio autẽ quã afferunt nõnulli ad pro-
 bãdum cœlos esse animatos, quoniã hoc
 Danielis loco ad Dei laudes inuitatur: ri-
 dicula est: quia in eodẽ cãtico ad id etiã in-
 uitantur imber, ros, ignis, æstus, gelu, fri-
 gus, montes, colles, & alia huiusmodi sine
 controuersia nõ animata. Est enim figu-
 ra in diuinis vfitata literis, quæ Hebrai-
 cè Mashal, Græcè autẽ prosopopeia dici-
 tur, quoties rebus inanimatis vocẽ, aut

spiritum, aut sensum tribuimus. Sunt au-
 tẽ vndecim cœli scilicet empyriũ, quod
 in diuinis literis appellatur cœlum cœli,
 deinde primum mobile, cœlum crystal-
 linũ, cœlum stellarũ fixarum, cœlum Sa-
 turni, Iouis, Martis, Solis, Veneris, Mer-
 curij, Lunæ. Itaq; vltimũ cœlũ si à supre-
 mo & altissimo incipias numerare, est se-
 des Lunæ, quæ citima terris luce micat
 aliena. Nã in orbe seu globo infimo ra-
 dijs solis accesa cõuertitur. Infra autẽ sunt
 elementa, quorum infimum vocatur ter-
 ra, in quã omnia suo nutu pondera ferun-
 tur. Et quoniam hæc immobilis est, dece-
 bat ad venustatẽ, ordinẽ, pulchritudinẽ,
 & complementũ vniuersi, vt cœlũ supre-
 mum esset immobile, vt inter hæc duo
 immobilia tota huius templi natura cõ-
 tineretur. Appellatur supremum cœlum
 empyrium à pyr vocabulo Græco, quod
 ignem significat auctore Isidoro: nõ ab
 ardore, sed à splendore: quòd sit splendi-
 dissimum, candore fulgētissimo decora-
 tum. Ibi est sanctorum domicilium, &
 æterna sedes mentium beatarum. Ibi illi
 cum Christo Deo nostro requiescunt, qui
 iustitiam coluerunt & pietatem: qui nec
 se dediderunt sermonibus vulgi, nec in
 præmijs humanis spem posuerunt rerũ
 suarum, sed virtutum ornamentis excul-
 ti ad Deum ardentissimè aspirarunt: quo
 in gloria cœlesti fruuntur, vbi bonorum
 omnium copia cumulantur.

¶ *Benedicite aquæ omnes, quæ super cœlos
 sunt.* Origenes existimat has aquas esse
 spirituales, & cœlestes quasdam mentes. At
 pleriq; doctorũ aiunt nomine harũ aqua-
 rum intelligi nonũ cœlum, quod aqueũ
 & chrySTALLINUM vocant. Hæ sunt aquæ,
 de quibus in. 1. Genesis capite scriptũ est:
 Dixit quoq; Deus: Fiat firmamētũ in me-
 dio

Gene

Augu

Ambr

Bafil

Strab

Beda

Euch

Trin

Alcin

Eurip

Hefic

Sap. 1

117

Isidor.

Origen.

Genes. 1.

dio aquarum, & diuidat aquas ab aquis.
 Et fecit Deus firmamētū: diuisitq; aquas:
 quæ erant sub firmamento ab ijs, quæ e-
 rant super firmamentū: & vocauit Deus
 firmamētum cœlum. Primo die creauit
 Deus materiam quandam, quam Moses
 terram vocat dicēs: In principio creauit
 Deus cœlum & terram. Per cœlum intel-
 ligit empyrium cum angelis, per terrā
 verò molē quandā, ex qua visibilia crea-
 uit. Explicās enim quæ esset terra illa, de
 qua loquebatur, dixit: Terra autē erat ina-
 nis & vacua: hoc est materia quēdā infor-
 mis. Et statim eam vocat abyssum, & a-
 quas. Nā terra elemētaris facta postea fuit
 die tertio, vt ipse eodē capite testatur. Cre-
 asse Deū primo die materiā illā incompo-
 sitā, ex qua alia fecit, sentētia est diui Au-
 gustini libro primo de Genesi ad literam
 imperfecto: diui Ambrosij in tractatione
 de operibus sex dierū: magni Basilij, Stra-
 bi, Bedæ, Eucherij. In hac sentētia sunt e-
 tiam ex gētibus Trismegistus, Alcino-
 Platonius, Euripides, & ante eos Hesio-
 dus. Quid pluribus? In sacra scriptura ha-
 bemus hanc veritatem assertam capite vn-
 decimo libri Sapientiae: cuius ad literam
 hæc sunt verba: Nō enim impossibilis e-
 rat omnipotēs manus tua, quæ creauit or-
 bē terrarum ex materia inuisa. Vbi pro,
 inuisa, est in Græco: ἀμόρφος, hoc est si-
 ne forma. Si enim nomine terræ inanis
 & vacuæ non intelligeretur materia illa
 incompressa, ex qua Deus cœlum & ter-
 rā, aliasque corporeas naturas creauit, vi-
 deretur profectō Moses diminutus, qui
 loquēs de creatione volēs ostendere esse
 Deū rerum omnium creatorē, nullā face-
 ret mentionem illius machinæ & molis
 rudis & informis. Ex quo videretur dare
 ansam aliquibus errandi, & dicendi, eam

fuisse sempiternam, & nullo modo crea-
 tā. Materia illa & machina vasta quæ ab
 antiquis vocatur Chaos, & moles indi-
 gesta, est terra illa, de qua ait Moses: In
 principio creauit Deus cœlū & terram:
 terra autem erat inanis & vacua. Pro quo
 Symmachus vertit: Terra autē erat quip-
 piam ociosum & vastum. Et Theodotus: Theod.
 Erat quippam inane ac nihil. Ac si dice-
 rent: Terra illa quam Deus in principio
 creauit statim primo die, non fuit terra
 hæc, quam colimus: sed materia quædā
 rudis & inculta, ex qua mundum postea
 condidit. Et quoniam quæ fuerunt ex ma-
 teria illa creata, erant in illa virtualiter,
 vt ita dicam: & fuerunt illic virtualiter
 creata, ait Ecclesiasticus capite decimo-
 octauo: Qui viuunt in æternū, creauit om-
 nia simul. Ex illa mole, & indigesta mate-
 ria quā primo die creauit, fecit secundo
 die cœlum admirabili eminentia & soli-
 ditate conspicuum: & super ipsum cōsti-
 tuit aquas ex materia magistenui, perspi-
 cua, subtili, ac fluida ex eadē mole. Vnde
 aquæ illæ quæ super cœlos sunt, nō sunt
 elementares, sed aquæ quædam naturæ
 ex indigesta illa mole desumptæ ad cœ-
 los cooperiēdos. Id indicat ijs verbis psal-
 mographus: Extendens cœlum sicut pel-
 lē: qui tegit aquis superiora eius. De illis
 ait idē diuinus psaltes: Laudate eum cœli
 cœlorum, & aquæ omnes, quæ super cœ-
 los sunt. Has aquas appellat nonnulli cœlū
 aqueum: alij crystallinum: cœlum autem
 stellarū dicitur firmamētū, quod cum sit
 ex fluxa solubili que materia, factum est
 solidissimum. Hanc rationē affert Theo-
 doretus, quam sequuntur Gennadius &
 Iunilius. Sed Cū cœlum crystallinum
 sit ex natura multo magis fluida, meri-
 tō nomine aquarum significatur: de qui-
 bus

COMMENT. IN DANI.

bus hoc loco loquitur Daniel.

¶ *Benedicite omnes virtutes domini domino.* Poteris per has virtutes intelligere
 P^{fal.} 32. stellas, iuxta illud diuini citharœdi psal-
 mo trigesimo secundo. Verbo domini
 Genes. 2. cœli firmati sunt, & spiritu oris eius om-
 nis virtus eorum. Et illud Genesis secun-
 do: Perfecti sunt cœli, & terra, & omnis
 virtus eorum. Seu vt nostra habet editio:
 & omnis ornatus eorum. Sydera enim
 errantia admirabilem fulgorem mitten-
 tia cum cæteris stellis, quibus cœli spe-
 cies vndique ornatur, virtutes & orna-
 tus cœli vocantur, quòd insatiabile spe-
 ctaculum mortalibus præbeant. Poteris
 etiam per has virtutes angelos intellige-
 re, iuxta illud diuini psaltis: Dominus
 P^{fal.} 23. virtutum ipse est rex gloriae. Et iuxta il-
 Mat. 24. lud euangelij: Virtutes cœlorum moue-
 Marc. 13. buntur. Quidam hoc loco per has virtu-
 Luc. 21. tes cœlorum intelligunt eorum motores,
 quos alij vocant angelos, alij spiritus, alij
 P^{fal.} 102. intelligētias. De quibus illud psalmi. 102.
 intelligendum putant: Benedicite domi-
 no omnes virtutes eius, ministri eius, qui
 facitis voluntatem eius. Quidam de virtuti-
 bus seu viribus stellarum, quas vocat in-
 fluentias, hunc locum explanant. Nā non so-
 lum iuxta philosophos, sed etiā iuxta ma-
 gnum Dionysium capite. 4. de diuinis no-
 minibus globi cœlestes per huiusmodi
 virtutes sunt instrumentaliter causa mo-
 tuum in his inferioribus. Et Albertus Ma-
 gnus ait in orbibus cœlorum virtutes esse
 naturam rerum inferiorum mouētes, &
 instaurantes. Nihilominus tamen arbi-
 trium nostrum liberum est.

¶ *Benedicite sol et luna domino.* Hæc sunt
 duo lumina splendidissima, de quibus ca-
 pite. 1. Genesis scriptum legimus: Fecit
 Genes. 1. Deus duo luminaria magna. Et Ecclesia-
 Eccl. 43. stici. 43. Species cœli in visione gloriae,

sol in aspectu annūtiās in exitu, vas admi-
 rabile opus excelsi. Et paulo post: Magnus
 dominus qui fecit illum, & in sermonibus
 eius festinauit iter. Et luna in omnibus in
 tēpore suo ostēdit tēporis. Ambrosius de
 operibus sex dierum verba hæc literis mada-
 uit: Sol oculus est mundi, iucūditas diei, cœ-
 li pulchritudo, naturæ gratia, præstantia
 creaturæ. Sed quādo hunc vides, authorē
 eius considera: quando hunc miraris, lau-
 da prius ipsius creatorem. Hæc ille. Dio-
 nysius Areopagita capite quarto de diui-
 nis nominibus: Sol, inquit, visibilis ima-
 go est euidēs diuinæ bonitatis. Didymus
 ait, ideo hæc duo lumina fuisse creata quar-
 to die, quia quaternarius numerus hono-
 rabilis est. Seuerianus tamen eam obcau-
 sam illud ait effectum esse, ne quis putaret
 fructus terræ editos esse vi ac natura ho-
 rum duorum luminum: ne crederent homi-
 nes, nō posse plantas frōdescere, & fructus
 ferre sine sole & luna: ex quo caperent an-
 sam illa duo lumina pro dijs colendi. Nā
 tertio die creatæ sunt arbores cum fru-
 ctibus: quarto autem die creatus est sol
 cum luna & cæteris syderibus. In hac Se-
 ueriani sententia est Chrysostomus in
 Genesim. Sunt duo hæc astra candore
 suo splendidissima, tanta pulchritudine
 ornata, vt incredibili quadam voluptate
 & oblectatione omnium animantium ocu-
 los ad se conuertant. Præsertim sol, qui te-
 nebras expellit, rebus salutarem calorem
 affert, mundi molē exhilarat, qui orbē vno
 ac singulari circuitu diem conficit natu-
 ralem, nunc excelsus pulcherrimos ra-
 dios nobis ostendens, nunc ab oculis no-
 stris oblitescens alias regiones à nobis
 longè distātes occupat, & lustrat. Et quia
 pulcherrimus est, & incredibili celeri-
 tate

rate conficit circulos suos, comparatur à
 diuino vate cum sponso propter venu-
 statem, & cum gigante propter incita-
 tionem, cum ait psalmo decimo octa-
 uo: In sole posuit tabernaculum suum:
 & ipse tanquam sponsus procedens de tha-
 lamo suo. Exultauit vt gigas ad currenda
 viam, à summo coelo egressio eius, & oc-
 cursus eius vsq; ad summum eius. Vel vt
 potest etiã verti ex Hebræo: Soli posuit
 tabernaculum in eis: vt Hieronymus &
 Pagninus transtulerunt. Vt sit sensus: In
 coelis posuit Deus sedem ac domicilium
 ipsi soli, qui cū pulchro spōso: & alacri gi-
 gante cursore cōparatur. Est enim in quar-
 to coelo, mediam stellarum errantiū obti-
 nens regionem, dux, & princeps, & mo-
 derator luminum reliquorū. Et quia sol
 per quatuor anni tempora vertitur, ideo
 quadrigae ei antiqui iungebāt, siue currus
 quatuor equorū. Horū vnus equus prasi-
 nus erat viridi colore, propter vernum
 tempus, quo herbae virescūt: & terra dif-
 fundit herbescentem viriditatem. Alter
 erat croceus propter æstatem, quando cū
 æta flauescunt. Tertius venetus colore ce-
 ruleo propter autumnum, quando pluuie
 sunt crebrae. Quartus albus propter hye-
 mem, quòd tunc glacie & frigore om-
 nia canescant. Et quia sol vnus est, &
 splendidissimus, ideo nō solūm ab exter-
 nis philosophis, sed etiã à theologis no-
 stræ pietatis interpretibus Dei hierogly-
 phicum perhibetur: quemadmodum lu-
 na naturæ humanæ propter eius varieta-
 tem & inconstantiam. Vt enim luna mo-
 dō cum sole coniungitur, modō ab eo re-
 cedit: sic homo nūc Deo per diuinū amo-
 rem adhærescit, nunc se ab eo per fune-
 stum scelus separat & abiungit. Et quæ
 admodum luna ea parte conspicua est &

illustris, qua aspicit solem, obscura verò
 & inanis, qua diuertit ab eo: sic homo
 qua parte se conuertit ad Deum, velut al-
 ter Moses micantibus illustratur radijs:
 ab eo verò abductus & auersus tetris est
 ac turbulētis tenebris coopertus, & obs-
 cura peccatorum ac errorum caligine vn-
 dique circumfusus.

¶ *Benedicite stelle cæli domino.* Magnifi-
 centiam & præstātiā creatoris pulchri-
 tudine, ordine, motione, effectu repræsen-
 tant stellæ. Cum eis viri iustitia & sapiē-
 tia præstantes comparantur. Id indicat
 Daniel, cum ait duodecimo capite: Qui
 ad iustitiam erudiunt multos, quasi stel-
 læ in perpetuas æternitates. Et diuus Pau-
 lus capite secundo ad Philipēses: Omnia
 facite sine murmurationibus & hæsitā-
 tionibus, vt sitis sine querela, & simpli-
 ces filij Dei sine reprehensione in me-
 dio nationis prauæ & peruersæ: inter
 quos lucetis sicut luminaria in mundo.
 Et vt stellæ cū magnæ sint, paruæ ta-
 men vidētur: sic viri pij & iusti cū sint
 magnitudine insignes ob meritorum cu-
 mulum, apparent tamen minimi ob vir-
 tutum occultationem. Et vt stellæ viden-
 tur maiores in occasu, quàm in medio
 cursu: sic illorum bonitas, & virtutū ma-
 gnitudo, & rerū præclarè gestarū laudes
 magis in morte apparent, quàm in vita.
 Minus laudātur in curriculo viuēdi à natu-
 ra circumscripto, quàm in interitu in mi-
 gratione illa in eas oras, quas illi incolūt,
 qui è vita charitate muniti excesserunt.

¶ *Benedicite imber & ros domino.* Hæ
 duæ impressiones ad fructus terræ feren-
 dos fiunt in aere, in quo vèti etiam cogun-
 tur. Ideo subdit. Benedicite omnis spiri-
 tus Dei domino. Magnū ventū appellat
 spiritum Dei, vt suprā ostēdimus. Imber

est pluuia: ros est humor ille, qui sereno
 cœlo fit noctibus, quem aurora remittit.
 Spiritus est ventus: vt capite Genesis octa
 uo: Adduxit spiritum super terram. Et
 Psal. 10. psalmo decimo: Spiritus procellarū pars
 Psal. 47. calicis eorum. Et psalmo. 47. In spiritu
 vehemente conteres naues Tharsis. Et
 Act. 2. Actorum secundo: Tanquam aduenien-
 tis spiritus vehementis, &c.
 ¶ *Benedicite ignis & aestus domino.* Ignis est
 supremum elementum, quod in loco suo
 sustentatur. Ignis terrenus sine materia
 extinguitur: at ille qui est inter aerem &
 & cœlum lunæ, ideo nunquam extingui-
 tur, quia est in loco suo, vbi conseruatur.
 Similitu- Qui se conseruare voluerit, se in suo lo-
 do. co constituat. Aestus est ipsius ignis esse
 etus. In diuinis literis per ignem intelli-
 Deut 4. gitur Deus. Nam capite quarto Deute-
 ronomij scriptum est: Dominus Deus
 ignis consumens est. Ac si dicat: Noli Deū
 offendere, quoniam iustus est, & poterit
 te instar ignis omnia deuorantis perde-
 re. Hunc locum affert apostolus capite
 Hebr. 12. duodecimo epistolæ ad Hebræos dicēs:
 Per gratiam seruiamus placentes Deo cū
 metu & reuerentia: etenim Deus noster
 ignis consumens est. Vel vt potest verti
 ex Hebræo: Ignis comedens est. Vt sit
 sensus. Suscipit in se amicos suos, & tan-
 quam cibos per charitatem ita in se com-
 mutat, vt in eo maneat, vt ait in prima
 1. Ioan. 1 sua epistola diuus Ioannes, & ipse Deus
 Malac 3 in illis. De Christo domino ait Mala-
 chias tertio: Ipse enim quasi ignis con-
 flans. Significatur etiā charitas per ignē.
 Exod. 3. Hic est ignis ille, quem vidit Moses in
 medio rubi: qui illuminat, & inflammat,
 sed non cōburit, nec perdit. Hic est ignis
 4. Reg 2 currus Eliæ, quo vehimur in cœlum. Hic
 Leuit 6. est ignis, quem Deus in Leuitico praci-

piebat esse iugiter in altari: quoniam in
 cordis ara eum debemus habere perpe-
 tuo. Hic est ignis, de quo ait Ieremias vi Iere. 20.
 gesimo: Factus est in corde meo quasi
 ignis. De quo ait dominus Iesus capite
 duodecimo euāgelij authore Luca: Ignē Luc. 12.
 veni mittere in terram: & quid volo, ni-
 si vt accendatur? Eo inflammati duo di-
 scipuli euntes in castellum Emaus dixe- Luc. 24.
 runt: Nonne cor nostrum erat ardens in
 nobis, dum loqueretur in via, & aperiret
 nobis scripturas? Hoc diuino igne incen-
 sus Christus seruator noster affixus cru-
 ci veluti positus in ara fudit sanguinem
 pro nobis, seseque hostiam deuouit, ac cō-
 stituit. Et ibi, vt verbis vtar Esaiæ capite Esai. 57.
 quinquagesimo tertio: Verè langores no-
 stros ipse tulit. Vel vt potest etiam tran-
 ferri ex Hebræo: Verè langores nostros
 ipse combussit: nimirum igne sui amo-
 ris: quo fœnix illa vnica cremabatur. Ver-
 bum enim nasa, quo illic vtitur diuinus
 vates ferre significat, & dimittere, & cō-
 burere. Nec solum ignis diuinum amo-
 rem significat, sed humanum: non tan-
 tum honestum, sed profanum quōque.
 Id intelligēs Ecclesiasticus capite nono: Eccles. 9.
 Propter speciem, inquit, mulieris multi
 perierunt: & ex hoc concupiscentia qua
 si ignis exardescit. Hac ratione adducti
 Aegyptij faces ignis Cupidini dedica-
 runt. Et Portius Licinius hominem amo Portius
 re captum ignitum esse dicebat: imō
 ipsum ignem. Et Hesiodus quarto loco Hesiod.
 amorem genitum esse dixit: per quem
 ignem intelligebat. Nam cū terram,
 aquam, aerem à Deo creatos posuisset,
 volens significare ignis elementum, a-
 morem nominauit. Vnde Latinus poëta Vergili.
 volens describere magnum illum & an-
 xium amorem, quo Dido Aeneam com-
 plecte-

plectebatur, hos condidit versus: At re-
 gina graui iam dudum faucia cura: vul-
 nus alit venis, & coeco carpitur igne. Et
 iterum: Vritur infelix Dido, &c. Acci-
 pitur etiam ignis pro ira: vt Deuterono-
 mij. 32. Ignis succensus est in furore meo.
 Et psalmo decimosextimo: Ignis a facie
 eius exarsit. Præterea accipitur pro cala-
 mitate: vt psalmo sextodecimo: Igne me
 examinasti. Ac si dicat David: Rerum ad-
 uersarum ictibus me explorasti, & ani-
 mum meum facibus ærumnarum incen-
 disti. Vnde Moses quarto capite Deute-
 ronomij Aegyptiacam seruitutem vo-
 cauit fornacem ferream. Similiter & Je-
 remias capite vndecimo suarum vati-
 nationum. Ac quauis has, & alias signifi-
 cationes habeat ignis, hoc tamen loco
 pro igni naturali accipitur: & æstus pro
 feruore aeris ab igne effectus. Est enim
 æstus feruor & agitatio aeris: & motus
 fluctuum. Potest tamen hoc loco accipi
 iuxta Alberti Magni sententiam pro re-
 gione aeris proxima igni, ab eo inflam-
 mata.
 ¶ *Benedicite frigus & æstas domino.* Su-
 mitur frigus pro vi, qua frigemus: &
 æstas pro calore. Vel frigus pro tempore
 frigido, æstas verò pro calido.
 ¶ *Benedicite noctes & dies domino.* Nomi-
 ne noctis significatur peccati & erroris
 caligo: & umbra Mosaicarum ceremo-
 niarum nomine autem diei gratia & e-
 uangelium: iuxta illud apostoli capite. 13
 ad Romanos: Nox præcessit, dies autem
 appropinquauit. Accipitur etiam dies
 pro felicitate, nox autem pro ærumnis:
 iuxta illud primi psalmi: In lege eius me-
 ditabitur die ac nocte. Vel die ac nocte,
 hoc est iugiter. Sed hoc loco dies capitur
 pro latione solis super terram: nox au-

tem pro solis absentia. Illud psalmi. 64. Psal. 64.
 Exitus matutini & vespere delectabis:
 potest verti: Exitibus matutini & vespere
 laudaberis. Hoc est dies ac noctes te
 laudabunt.
 ¶ *Benedicat terra dominum.* Terra est in-
 firmum elementum, & veluti centrū mū-
 di. Accipitur pro amore & affectione er-
 ga res terræ, nempe etga opes incertas
 & in casu sitas, & mundi gloriam: non
 illam quæ est meritorum fama, consen-
 tiens laus bonorum, incorrupta vox be-
 ne iudicantium de excellēte virtute, fru-
 ctus ac splendor recte factorum: sed er-
 ga illam, quæ est inanis, vitiorum ple-
 runque laudatrix, non vera nec solida,
 sed quæ in vana ostentatione consistit, &
 populi rumusculos aucupatur. In hanc si-
 gnificationē accipitur capite Exodi quin-
 todecimo, vbi Moses Dei bonitatem ce-
 lebrans, & perniciem Aegyptiorum in
 mari Rubro, ait: Deuorauit eos terra.
 Hoc est rerum terrenarum appetitio &
 affectio. Non enim videtur terra, sed ma-
 re eos absorbuisse. Eodem modo capitur
 psalmo sextodecimo: Oculos suos statue-
 runt declinare in terram. Hoc est, om-
 nem curam & cogitationem suam de-
 creuerunt in amore rerum caducarum
 locare. Nisi veritas: Oculos suos statuerūt
 ad prosternendum me in terram. Ac si
 dicat: In hoc figunt omnem mentem &
 curam suam, vt me deiciant, & præci-
 pitent, & immaniter affligant. Accipi-
 tur etiam terra pro toto orbe terrarum:
 vt capite sextodecimo Iob: Terra ne o-
 perias sanguinem meum, nec inueniat
 in te locum latendi clamor meus. Vt sit
 sensus: Optarim esse calamitatem meam
 & querelam meam omnibus perspectam
 & cognitam. Est mihi in optatis, nullū

esse locum in toto orbe terrarum, ubi
 meæ afflictiones & querelæ, quas ob il-
 las profundo, occultentur. At hoc Danie-
 lis loco accipitur pro terra ab aquis dis-
 iuncta: nam postea subditur: Benedicite
 fontes domino: Benedicite maria, & flu-
 mina domino. Non deest, qui per terrâ
 hoc loco hominem intelligat: est enim
 in diuinis literis hæc terræ significatio
 vfitata: vt Genesis sexto: Corrupta est ter-
 ra coram Deo, & repleta iniquitate. Et
 Pſal. 96. pſalmo nonagesimoſexto: Illuxerunt ful-
 gura eius orbi terræ: vidit, & commota
 est terra. Vbi per fulgura siue lumina in-
 telliguntur apostoli, qui veluti splendida
 fydera terram illuminarunt: hoc est ho-
 mines terram incolentes illustrarunt, &
 prodigiorum magnitudine terruerunt.
 Videntes enim perspicua miracula cum
 magnarum virtutum ac cœlestis doctri-
 næ splendore coniuncta commoueban-
 tur homines, & fidem recipiebant. Id
 quidem est, quod ait: Vidit, & commota
 est terra. Et pſalmo. 45. Dedit vocē suā,
 & commota est terra. Cū enim vox
 euangelij intonuiſſet, & miraculorum ful-
 gura coruscassent, reliquerunt homines
 idola, & pestilentes superstitiones, seque
 ad Christi fidem conuerterunt. Et pſal-
 mo. 32. Timeat dominum omnis terra.
 Pro quo paraphrasis Chaldaica habet: ha-
 bitatores totius terræ. Vnde ingredi viā
 vniuersæ terræ est excedere è vita: quod
 est omnibus hominibus cōmune. Quid
 latius patet, quid communius tam pro-
 bis quàm improbis, quàm mori? Hoc
 schemate vtitur diuina scriptura capite
 vigesimotertio Iosue, & secundo libri ter-
 tij Regum. Accipitur etiam terra pro ho-
 mine capite quinto Matthæi: Vos estis
 sal terræ: vt ibi ait Augustinus: & capite

oſtauo Lucæ: ubi semen quod cecidit in Luc. 8.
 terram, est verbum Dei hominibus nun-
 tiatum. Vnde esse in terra idem est quod
 esse inter homines: vt pſalmo. 84. Prope Pſal. 84.
 timentes eum salutare ipsius: vt inhabi-
 tet gloria in terra nostra. Hoc est, præ-
 sto erit remedium Dei timentibus illud.
 in promptu erit eius auxilium ijs, qui
 numen eius sanctissimum verentur: vt
 habitet Christus in terra nostra: hoc est
 inter homines: seque videndum mortali-
 bus præbeat. Id quod diuus Ioannes his Ioan. 1.
 verbis testatur: Et verbum caro factum
 est, & habitauit in nobis. Sed etsi terra
 his, & alijs locis pro homine accipiatur,
 hoc tamen apud Danielem pro terra su-
 mitur elementari: de qua Genesis primo Genesis.
 dictum est: Vocauit Deus aridam terrâ.
 Nam paulo post inuitat homines ad Dei
 laudes canendas, cū ait: Benedicite fi-
 lij hominum domino. Itaque terra ad
 Dei præconium inuitatur: vt pſalmo. 95. Pſal. 95.
 Cantate domino omnis terra.
 ¶ *Benedicite maria.* In plurali: quia iux-
 ta Hebraicæ linguæ proprietatem qua-
 libet aquarum congregatio mare appel-
 latur, iuxta id quod capite Genesis pri- Genesis. 1.
 mo Moſes scriptum reliquit: Congrega-
 tiones aquarum vocauit maria. Ex quo
 effectum est, vt lacus ille, quem diuus Lu- Luc. 5.
 cas capite quinto vocat stagnum Gene-
 sare, vocet diuus Matthæus capite quar- Matt. 4.
 to mare Galilææ. De lacu illo ait ita scri-
 ptura Numerorum tertio decimo: Cha- Num. 13.
 nanæus morabatur iuxta mare. Mare Me-
 diterraneum vocatur magnum mare ca-
 pite trigesimo quarto Numerorum. Ma-
 re autem Oceanum dicitur mare maxi- Num. 34.
 mum: quod varijs nominibus appella-
 tur, prout diuersas terras ac oras attin-
 git & alluit: Atlanticum, Aethiopicum,
 Arabium,

Arabicum, Persicum, Indicum. Accipitur mare pro acerba calamitate: vt psalmo sexagesimo octauo: Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Vel vt verti etiã potest: & fluctus obruit me. Et psalmo. 87. Super me cõfirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me. Horribili ærumnarũ procella iactatus diuinus vates voluit per mare & fluctus vim ac magnitudinẽ periculorum, in quibus versabatur, significare. Sed ad Deum confugit, quem sibi iratum videt: & in rerum humanarum desperatione non desperat: sed in eo figit spem, quem etsi sibi censet inimicum, credit tamen esse misericordem. Accipitur etiã mare pro homine improbo turbulentis flagitijs concitato: iuxta illud Esaia. 57. Impij autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Cum enim mare moueatur à luna, quæ mobilis & instabilis est, nunquam quiescens, consequens est, vt ipsum nullam habeat firmitudinem, nullam quietem. Eodem modo homo sceleratus cum mūdum sequatur, qui semper mouetur, & veluti impulsu agitur, ac perpetua inconstantia inuertitur, ipse vt ex perspicua conficitur consecutione, non erit quietus, nec stabilis, nec firmus, sed varius, inconstans, & in perpetua volubilitate & perturbatione versatus. Nulla tranquilla mente consistet, nulla animi securitate vitam traducet. Et quemadmodum mare aquis fluminum non redundat, quia vt ait Ecclesiastes capite primo: ad locũ vnde exeũt flumina, reuertuntur: & quia à sole & vëto exhauriuntur, & ficcantur: sic flagitiosus homo nunquam diuitijs impletur, quia cum sint à mūdo, ad ipsum redeũt: & quia eas consumit sol superbiæ, & ven-

tus vanitatis. Ac vt aquæ postquàm sunt in mari non solũ non sedant sitim, verum etiam augent: ita mundi opes ab homine cupiditatis ac auaritiæ stimulis cõcitato possessiã tantũ abest, vt sui desiderium extinguant, vt etiam augeant.

¶ *Benedicite cete, & omnia, quæ mouentur in aquis.* Cete sunt pisces ingentis magnitudinis: de quibus ait scriptura capite primo Genesis: Creauitq; Deus cete grã dia. Locum illum explanans Basilius: Hi pisces, inquit, cum ad summa maris efferruntur, insularum sæpenumero sensionẽ conspicientibus præstant. Magni pisces dracones in psalmo. 148. dicuntur: qui cum omnibus alijs Deum laudare iubentur.

¶ *Benedicite omnes volucres celi.* Consuetudo est scripturæ, vt inquit Damascenus libro secundo, per cœlum aerem significare. Vnde volucres celi idem est quod aeris volatilia. Postea inuitantur ad Dei laudes omnes bestia tam syluestres, quàm domesticæ: tam cicures, quàm indomitæ.

¶ *Benedicite filij hominum domino.* Hoc est homines. Vsitatum est in literis diuinis homines appellari filios hominum: vt psalmo tertio decimo: Dominus de cœlo prospexit super filios hominum. Et quadragesimo quarto. Speciosus forma præ filijs hominum. Capite octauo Proverbiorum: Vox mea ad filios hominũ. Et Ioelis primo: Confusum est gaudiũ à filijs hominum.

¶ *Benedicat Israël dominum.* Vbi homines generatim ad Dei laudes excitauit, descendit peculiari quodam modo ad Israelitas: vt quod in vniuerso sit dictum, id in parte dicatur. Fit Israëlitiçi populi mentio, quia in eo erat Dei fides, & vni-

cus Deus in eo cognoscebatur: iuxta illud regij ac diuini vatis psalmo. 75. Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius. Capite quarto Deuteronomij ait ita Moses: Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Et diuinus psaltes psal. 147. Qui annuntiat verbū suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël: nō fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nō manifestauit eis. De Iudæorum populo ait sapientia capite. 24. Ecclesiastici: Radicaui in populo honorificato, & in partes Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine sanctorum detentio mea. At postquam gens illa Christum ad cædem crudelissimam vocauit, & in pertinacia permansit, effecta est abiecta, vilis, sordida, contempta, intolerabilium errorum ac scelerum maculis contaminata. Iudæi obstinati vocantur Israël secundum carnem: Israël autē secundū spiritū sunt verè Christiani siue ex Gentibus, siue ex Iudæis. At hoc Danielis loco per Israëllem intelligitur populus Israëliticus genus ducens ab Israël. Iacob autē fuit à Deo vocatus Israël: hoc est fortis cum Deo, vel præualens Deo: vel vt diuus ait Hieronymus in quæstionibus in Genesim, princeps cum Deo. Ita enim ait scriptura capite trigesimo secundo Genesis: Mā sit Iacob solus: & vir luctabatur cum eo vsq; manè. Qui cū videret, quodcum superare non posset, terigit neruum femoris eius: & statim emarcuit. Dixitque ad eum: Dimitte me: iam enim ascendit aurora. Respondit: non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Ait ergo, nimirū angelus: Quod nomen est tibi? Respondit: Iacob. At ille: nequaquam, inquit, Iacob appellabitur nomē tuum, sed Israël:

quia si contra Deum fortis fuisti: quanto magis cōtra homines præualebis? Capite autē trigesimo quinto ait in hūc modum scriptura: Apparuit autem Deus iterum Iacob, postquā reuersus est de Mesopotamia Siria, & venit in Bethel: Benedixitque ei dicens: Non vocaberis vltra Iacob, sed Israël erit nomen tuum. Capite trigesimo secundo videtur promissum fuisse illi hoc nomen, & capite trigesimo quinto editum. Simile huic habemus de diuo Petro in euangelio: nam Ioannis primo dixit ei dominus: Tu vocaberis Cephias, quod idem est ac Petrus: Et postea capite sextodecimo Matthæi: Tu es, inquit, Petrus: & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Sed dices: Quī fieri potest, vt verum sit, quod ait Moses, dixisse Deum: Nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israël, cū in eodem capite trigesimo quinto Genesis paulo post appelletur Iacob: & deinceps sæpenumero? At tam capite trigesimo secundo quàm trigesimo quinto Genesis est in Hebræo Hodh: pro quo Latinus noster interpres capite. 32. nihil posuit: capite autem. 35. vertit vltra. Id enim significat: vt Esaiæ. 5. Quid est, quod debui vltra facere vineæ meæ? Significat etiam adhuc: vt capite. 25. Genesis: Adhuc pater meus viuit? Præterea significat duntaxat, siue solū: vt his locis iuxta virorum doctorum sententiam: vbi de nomine agitur Israël: vt sit eorum sensus, virum illum non solū vocandum esse Iacob, sed etiam Israëllem: At si tibi non placet, accipi vocem Hodh pro solū, siue duntaxat: certè supplendum videtur vocabulum aliquod idem significans. De huius nominis Israël interpretatione

tatione & etymologia est inter multos
 Chryso. controuersia. Quidam cum Chryfosto-
 mo aiunt idem esse Israël quod mens vi-
 August. dens Deum. Alij cum Augustino: videns
 Ioseph. Deum. Alij cum Iosepho: reluctans cum
 angelo sacro. Sed notationem vocabuli,
 quam etymologiam vocant, ipse expla-
 nat, qui nomen imposuit. Ita enim ait:
 Gene 32 Nequaquam Iacob appellabitur nomen
 tuum: sed Israël: quia si contra Deum for-
 tis fuisti, quanto magis contra homines
 praualebis? Vel vt verti etiam potest ex
 Hebræo: Non solùm Iacob appellabitur
 posthac nomen tuum, sed etiam Israël:
 quia si cum Deo fortis fuisti: quanto ma-
 gis aduersus homines superior euades?
 Vt fit sensus: Non tantùm supplantator
 deinceps vocaberis, verum etiam fortis
 cum Deo. Quam obcausam non debes
 Esau formidare: nam si cum Deo luctās
 euasisti victor, quantomagis homines su-
 perabis? Voluit Deus ostendere fuisse se
 luctatione illa superatum, vt significa-
 ret se vehementis obsecrationis vi quo-
 dammodo vinci. Hæc est vera & ger-
 mana, vt mea fert opinio, huius nomi-
 nis interpretatio. Etsi enim magni nomi-
 nis authores quorum vmbra nos oppri-
 mit, alias afferant deriuationes & expla-
 nationes, quarum nullam improbamus,
 eam tamen amplectimur, quæ nobis vi-
 detur rationi conuenientior, literæ accō-
 modatior, & in sensu præstantior. Huic
 nostræ interpretationi fauent interpre-
 tes Græci: nam Aquila interpretatur:
 ὅτι ἠρξασ μετὰ θεῶν. Hoc est, quoniam
 princeps fuisti cum Deo: Vel quia regna-
 sti cum Deo. Symmachus: ὅτι ἠρξω ἰσχυρῶς
 πρὸς θεοῦ. Id est, quoniam regnasti robo-
 re aduersus Deum. Theodotio cum Se-
 ptuaginta: ὅτι ἐν ἰσχυρῶς μετὰ θεῶν: Hoc

est, quoniam inualuisti cum Deo. Hoc
 nomen fuit impositum viro illi miris
 laudibus celebrato, à quo totus Hebræo-
 rum populus appellatus fuit Israël: vt Exod. 17
 Exodi decimosextimo: Cùm leuaret Mo-
 ses manus, vincebat Israël. Psalmo cen- Psal. 113.
 tesimo tertio: In exitu Israël de
 Aegypto, domus Iacob de populo bar-
 baro. Matthæi octauo: Non inueni tantā Matt. 8.
 fidem in Israël. Lucæ primo: Suscepit Luc. 1.
 Israël puerum suum. Hoc est, suscepit
 Deus in cœlestem hæreditatem adducēs
 Israëliticum populum seruum suū. Puer
 enim hoc loco, vt ait Euthymius, accipi Euthy.
 tur pro seruo, quem Deus suscepit instar
 auxiliantis, & manum porrigentis. No-
 mine autem Israëlis eos intellige, qui
 ex Iudæis Christum receperunt. De qui-
 bus illud intelligitur, quod de ipso Chri-
 sto ait Simeon Lucæ secundo: Lumē ad Luc. 2.
 reuelationem gentium, & gloriam ple-
 bis tuæ Israël. Gētes quæ in tenebris ver-
 sabantur, fidei & gratiæ lumine illustra-
 uit, qui est lux vera illuminans omnem Ioan. 1.
 hominem: populum verò Israëliticū glo-
 riosum reddidit, quia secundum carnē
 ex illo duxit genus: & quia multi ex Iu-
 dæis fuerunt fide & charitate præditi: in-
 ter quos fuerunt apostoli, qui mundum
 ad veram fidem conuerterunt, & euan-
 gelicam doctrinam longè lateque propa-
 garunt. Vel ideo dicitur Christus gloria
 plebis suæ Israël, quia vt ait Athanasius, Athana.
 voluit Simeon alludere ad antiquam hi-
 storiam: cùm Moses dominum allocutus
 faciem retulit gloriosam. Vt eodem mo-
 do Israëlitæ diuinam Christi lucem, &
 gloriosæ eius humanitatis decus pertin-
 gentes vetus abijcentes velamen in ean-
 dem imaginem transformentur de glo-
 ria in gloriam. Et quoniam in his duo-

COMMENT. IN DAN I.

bus locis, & in alijs accipitur Israël pro his, qui virtutum ornamentis exculsi, fide, spe, & charitate septi Deo seruerunt, potest hoc Danielis loco pro viris pijs etiam accipi, ea præditis virtute, quæ in tēpestate tranquilla est, in tenebris coruscet, & nullis fordibus absolescit.

¶ *Benedicite sacerdotes domini domino.* Sacerdotes præcipuè nominantur, quia illis erant maxima beneficia concessa: & ad legis obseruantiam præcipuo quodammodo tenebantur. Et adiecit: Benedicite serui domini domino. Quod de leuitis intelligitur, & de sacerdotum ministris. Vel de omnibus Dei famulis generatim.

¶ *Benedicite sancti & humiles corde domino.* Humilitas animi cum sanctitate coniungitur. Et quia vera humilitas non debet esse fucata, nec simulationibus & fallacijs ficta, sed ex animo: ideo adiectum est: corde. Non enim humilis ostentatione exteriorum rumusculos populi aucupante, sed corde & animo approbatur. Ideo dominus noster Iesus Christus: Discite, inquit, à me, quia mitis sum, & humilis corde. Simulata enim humilitas est duplex superbia, ideo non potest esse diuturna. Qui fucato & simulatione ficto non modo sermone, sed etiam vultu firmam se gloriam consecuturos esse existimant, longè profectò falluntur opinione. Debet quidē humilitas in exterioribus splendere, sed ex animo prodire: vt omnis gloria filia regis sit ab interiorē, & foris etiam in fimbrijs aureis, vt verbis vtar Dauidis, circum amicta uarietate. Vt Cantorum illud in illa compleatur. Quam pulchra es amica mea: oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet. Ne quis putaret elegantiam & ornatum

sponsæ, per quā ecclesia & anima Deo grata intelligitur, ex ijs rebus solum consistare, quæ oculis aspiciuntur, ait omnem eius venustatem & pulchritudinem esse in intima mente collocatam: ex qua in externa ornamenta procedit. Arca testamenti non solum foris, sed intus præcipuè erat inaurata, & diuinam legem, virgam Aaronis, & manna cibum celestem continebat. Tabernaculum Moysi in parte interiore erat ex cortinis, & præstitibus aulæis mirabiliter ornatum, ex parte verò exteriori erat sagis cilicinis minoris pretij contextum. Nam vt apostolus ait capite primo epistolæ posterioris ad Corinthios: Gloria nostra hæc est testimonium conscientia nostræ. Qui virtutis speciem & ostentationem magni faciunt, ipsam autem virtutem continent, Deo non immolantur: nisi prius pellem, hoc est virtutis simulationem proijciant. Animal Deo immolatum, vt ipse Deus primo capite Leuitici præcipiebat, detracta pelle in frustra concidebatur. Considera Dauidis humilitatem ex intimo animo depromptam, qui cum Deo qui omnes nostras videt cogitationes, loquens aiebat: Domine non est exaltatum cor meum, nec elati sunt oculi mei: nec ambulavi in magnis, nec in mirabilibus super me. Ideo te abijce, & vilem reputa: & vt verbis vtar diuini vatis Nahum capite tertio: Intra in lutum, & calca: subigens tene, siue tere laterem. Hoc est, intra in te ipsum, & senties te esse abiectum lutum, conculca illud, & animi amplectere humilitatem. Et vt ait capite tertio decimo Ecclesiasticus: Humiliare Deo, & expecta manus eius. Et diuus Petrus capite quinto epistolæ suæ prioris: Humiliamini sub potente manu

Mat. 11.

Psal. 44

Cant. 4.

Exo. 25.

Hebr. 9.
Exo. 26.

2. Cor. 1.

Leuit. 1.

Psal. 130

Nah. 1.

Eccle. 13

1. Pet. 5.

Iac. 4.

Matt. 23

Luc. 17

Luc. 11

Luc. 11

Ioan. 6

Phil. 2

Simil.
do.

Simil.
do.

nu Dei, vt vos exaltet in tēpore visitatio
 nis. Et diuus Iacobus capite quarto: Hu
 miliamini in cōspectu domini, & exalta
 bit vos. Nā vt ait Christus Deus noster:
 Qui se humiliat, exaltabitur. Eam ob cau
 sam publicanus in euāgelio laudatur, &
 pharisæus reprehenditur. Et Christus do
 cet, vt inuitati ad nuptias, nō in primo, sed
 in vltimo loco discūbamus. Ipse enim hu
 militatē dilexit, & docuit. Quæsitus ad
 regnū fugit: & ad cruciatus, dedecus, & cō
 tumelias se obtulit. De illo ait ita ca. 2. ad
 Philippēses apostolus: Semetipsum exina
 niuit formā serui accipiēs. Et paulo post:
 Humiliauit semetipsum factus obediēs
 vsq; ad mortē, mortē autē crucis. Propter
 quod Deus extulit illum, & dedit illi no
 men, quod est super omne nomen. Vis
 ad veram ascendere dignitatem: descen
 de per animi abiectiōē. In excelsis ædi
 ficijs construendis solent opifices lapides
 elaboratos sursum ferre funibus volubili
 artificio in sublimi cōstitutis. Et vt quā
 to plus funis ex vna parte descendit,
 atq; vi & attractione fabricatorum depri
 mitur, tanto altius ex altera parte extol
 litur cum lapide: sic quanto se quis abie
 ctius & demissius per animi humilitatē
 & cōtēptionē prosternit: tātō amplius &
 sublimius ascēdit per decus & ornamen
 tum. Consistit enim verus honor in falsi
 honoris despicientia. Et solet Deus eos,
 quos mundus abijcit, contemnit, & obs
 curat, si ipsi humilitatem & tolerantia
 amplectuntur, honore afficere: vt non so
 lum non delitescant, sed celebrem obti
 neant nominis claritatem & amplitudi
 nem. Eos qui obscuri & inglorij iace
 bant, è tenebris & silentio in lucem &
 gloriam vult sæpenumero Deus euoca
 re. Vt lignum vi ac impetu in gurgitem

proiectum tametsi vergat ad profundū,
 non potest tamē diu esse sub aquis, quin
 sursum ascendat, & proferatur in lucem:
 sic vir pius, virtute præditus & scientiæ
 ornamentis perpolitus, tametsi ab im
 probis & inuidis sit contemptus, qui ei
 noctem offundere velint, eūque in tu
 mulo perpetuæ obliuionis sepelire, non
 tamen ibi diulatebit: nam Deus eum ex
 tollet, & in sublimibus honorum gradi
 bus collocabit. Id intuens diuus Ambro
 sius in Lucam: Bona, inquit, humilitas
 nihil appetendo totum quod contem
 nit, adipiscitur. Et Gregorius libro octa
 uo Moralium: Quisquis nunc se sponte
 non humiliat, nequaquam hunc sequens
 gloria exaltat. Et Bernardus in quadam
 epistola: Iacta in te fundamentum humi
 litatis, & peruenies ad fastigium charita
 tis. Admirabilis quippe virtus est humi
 litas: imò virtutum cōseruatrix. Hiero
 nymus in epistola ad Celantiam: Nihil,
 inquit, est, quod nos ita & hominibus
 gratos, & Deo faciat, quàm si vitæ meri
 to magni, humilitate tamen infimi si
 mus. Augustinus de verbis domini: Co
 gitas magnam constituere fabricam cel
 situdinis, de fundamēto prius cogita hu
 militatis. Eam ob causam ait diuus Pau
 lus capite secundo ad Philippenses: Ni
 hil per contentionem, nec per inanē glo
 riam: sed in humilitate superiores sibi in
 uicem arbitantes. Ac si dicat: Nihil facia
 tis inflati opinione, aut inani gloria du
 cti: sed vnusquisque alios præstatiores se
 esse existimet. Et capite quarto ad Ephe
 sios: Obsecro vos ego vinctus in domi
 no, vt dignè ambuletis vocatione, qua
 vocati estis cum omni humilitate & mā
 suetudine, cum patientia supportantes
 inuicem in charitate. Et quia humilitas
 est cum

Ambro.

Gregor.

Bernar.

Hieron.

August.

Phil 2.

Ephes. 4

Similitudo.

Similitudo.

est cum alijs virtutibus copulata, ideo in hoc trium puerorum cantico humiles cū sanctis coniunguntur.

¶ *Benedicite Anania, Azaria, Misael domino.* Præcipuo quodam modo ipsi pueri Hebræi ob collatum in se admirabile beneficium ad diuinas laudes prædicandas vicissim inuitantur. Erepti enim erāt ab igne fornacis ardentis.

¶ *Benedicite omnes religiosi domino.* Tunc religio versatur in animis nostris, cū rebus diuinis operam damus: est enim virtus Deo cultum debitū, cerimoniasq; approbatas impendens. Hæc authore Isidor. Isidor. in etymologijs dicitur à religando, quòd per eam religemus Deo animas nostras. Vel vt ait Augustinus libro secundo de ciuitate Dei, à relegendo Deum, quem negligentes amiseramus. Id quod Cicero. iam antea Cicero dixerat in libro de natura deorum. Est autem Dei cultus optimus, eum non solū opere & voce, sed pura & incorrupta mente venerari. Et si illi qui se Deo ligarunt votis, præcipuè appellentur religiosi, generaliter tamen omnes viri pij virtutem colentes, Deūque cultu latriæ venerantes religiosi vocantur: quemadmodum hoc loco accipiuntur. Tu autem animaduerte, in toto hoc cantico non inuitari peccatores ad Dei laudes concinendas. Inuitantur bestia & pecora, & dracones, & alia: at hoc nomē peccator in toto hoc cantico non inuenitur: quia quatenus talis multo est feris immanior, pestilentior, detestabilior. Tota mundi fabrica est admirabilis quædam Lyra suauem harmoniam efficiens: omnia enim animalia tam rationis expertia, quàm vtentia ratione fides sunt & chordæ suo modo temperatæ præter hominem sceleribus imbutum vitijsque coin-

quinatum: qui quatenus talis neruus est absque temperatione & modestia: aut nimis incitatus, aut nimis tardus, nulla mediocritate præditus, ad musicam diuinarum laudum minimè aptus & appositus. Quare ab hac harmonia meritò reijcitur. Nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine scelerato nascatur. Dicæarchus magnus philosophus il- Dicæ. lustri laude celebratus edidit librum de hominum interitu, in quo enumeratis causis eluionis, pestilentia, vastitatis, ferarum quoque repentinae multitudinis, quarum vi, & commotione, & immanitate multi mortales fuerunt vita priuati: deinde facta comparatione colligit multo plures homines occisos esse hominū scelere, violentia, impulsu, conatu, & bellico incurso, quàm omnia alia calamitate. Nulla belua est ferocior homine effrenato, immani, voluptario, vafro, & stimulis flagitiorum commoto, nulla perniciosior, nulla capitalior. Eam ob causam hîc ad Deum laudibus celebrandum nequaquam inuitatur. Nam vt ait capite quintodecimo Ecclesiasticus: Non est speciosa Ecclesi. laus in ore peccatoris. Ac illi ait Deus per diuinum psaltem psalmo. 47. Quare tu Luc. 1. enarras iustitias meas, & assumis testamētum meū per os tuum? Ac si dicat: Quare fronte audes laudare præcepta mea, cū ea minimè obserues, cū virtutis simulatione me verbis confitearis, factis autem neges?

¶ *Quia in omnia secula misericordia.* Iuxta illud virginis sacratissimæ apud Luc. 1. Luc. 1. cam capite primo: Misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. Et illud Dauidis psalmo. 102. Misericordia domini ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum.

Hucusque

¶ Hucusque in Hebræo nō habetur, & quæ posuimus De editione Theodotionis translata sunt. Quæ de re ea poteris videre, quæ dixim⁹ in prætatione ad lectorē.

bilia eius, quia fortia: ¶ regnum eius regnū Infr. 7. sempiternum: ¶ potestas eius in generationem, ¶ generationem.

I ¶ Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit, ¶ surrexit properè: ¶ ait optimatibus suis. Nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos? Qui respondentes regi dixerunt: Verè rex. Respondit rex, ¶ ait. Ecce ego video viros quatuor solutos, ¶ ambulantes in medio ignis: ¶ nihil corruptionis in eis est: ¶ species quarti similis filio Dei. Tunc accessit Nabuchodonosor ad ostium fornacis ignis ardentis, ¶ ait: Sidrach Misach ¶ Abdenago serui Dei excelsi viui egredimini, ¶ venite. Statimq; egressi sunt Sidrach Misach ¶ Abdenago de medio ignis. Et congregati satrapæ, ¶ magistratus, ¶ iudices, ¶ potentes regis cōtemplabantur viros illos, quia nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum: ¶ capillus capitis eorum non esset adustus: ¶ saraballa eorum non fuissent immutata: ¶ ardor ignis non transfret per eos. Et erumpens Nabuchodonosor ait: Benedictus Deus eorum Sidrach videlicet, Misach ¶ Abdenago, qui misit angelum suum, ¶ eruit seruos suos, qui crediderunt in eum: ¶ verbum regis immutauerunt: ¶ tradiderunt corpora sua, ne seruirent, ¶ ne adorarent omnem Deum excepto Deo suo. A me ergo positum est hoc decretum, ut omnis populus, ¶ tribus, ¶ lingua quæcunque locuta fuerit blasphemiam contra Deum Sidrach Misach ¶ Abdenago, dispereat, ¶ domus eius vastetur. Nec enim est alius Deus, qui possit ita saluare. Tunc rex promouit Sidrach Misach, ¶ Abdenago in prouincia Babylonis. Nabuchodonosor rex omnibus populis, gentibus, ¶ linguis qui habitant in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur. Signa ¶ mirabilia fecit apud me Deus excelsus. Placuit ergo mihi predicare signa eius, quia magna sunt, ¶ mira-

¶ Tunc. Subauditur, viso miraculo, quo rex fuit stupore, & vehemente admiratione affectus. Et dixit optimatibus suis, hoc est viris illis illustribus, quorum cōfilio innocētes Hebræos proiecerat in flāmas. Nōne tres viros. Subauditur, tātūm, Misimus in mediū ignis cōpeditos? Ac si dicat. Nonne tres duntaxat viros vincōtos proiecim⁹ in fornacē ardentem? Non est mirum fuisse eos iniurijs affectos, & in flāmas immisos: nam vt capite. 3. posterioris ad Timotheum ait apostolus: Omnes 2. Tim. 3. qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Sed felix huiusmodi persecutio.

¶ Ecce ego video quatuor viros solutos. Cū scilicet miserim tres solūm, & vincōtos. Quatuor tangit miracula: primum: non fuisse iuuenes illos combustos, imò nec ab igne læsos: secundum, fuisse combusta eorum vincula: tertium, esse quatuor, cū non misisset nisi tres: quartum esse solutos, cū coniecti fuissent vincōti. Damascenus libro quarto ait eam Damas obcausam tres illos Hebræos non fuisse læsos ab igne, quia virginitatem seruabant. Basilius in homilia quadam de laudibus ieiunij hoc ieiunio tribuit. At apostolus illud refert ad fidem: nam capite vndecimo epistolæ ad Hebræos vbi præcipuè nonnullos enumerat, qui fide res admirabiles confecerūt, generaliter multos fuisse ait, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis. At hi qui ignis impetum extinxerūt, fuerūt

COMMENT. IN DANI.

hitres viri in fornacem coniecti. Obtem-
 Pſal. 28. peravit ignis voci Dei, iuxta illud pſalmi
 vigefimo octavi. Vox domini intercidē-
 tis flammam ignis. Quemadmodum
 Similia. ignis ille Babylonius impios cōſumpſit,
 pios autem ſeruauit: ſic calamitas homi-
 nes flagitijs contaminatos ſæpenumero
 lædit, & comburit, viros autem pietate
 præſtantes illuſtiores reddit. In igne
 enim aurum coruſcat & ſplendescit, pa-
 lea verò ardet & fumat. Thus poſitum
 in prunis ſuauiem emittit odorem: ſul-
 phur foetorem intolerabilem. Vt ſi plum-
 bum & lignum incidant in mare: plum-
 bum mergitur, lignum verò innatat: ſi-
 milimè ſi duo homines vnus probus, al-
 ter improbus incidant in calamitatem:
 improbus ſæpe fluctibus obruitur, & pe-
 rit, probus autem eruitur, & vtilitatem
 inde, gloriãque confequitur. Ex quibus
 colliges afflictionem non eſſe in malis nu-
 Tob. 12. merandam. Tobiaë dixit angelus: Quia
 acceptus eras Deo, neceſſe fuit, vt tenta-
 Iob. 5. tio probaret te. Et Iob: Beatus, inquit, ho-
 mo, qui corripitur à Domino. Et apoſto-
 Hebr. 12. lus in epiſtola ad Hebræos: Fili mi noli
 negligere diſciplinam domini: nec fati-
 geris, dum ab eo argueris: quem enim
 diligit dominus, caſtigat, flagellat autem
 omnem filium, quem recipit. Nihil ho-
 mini euenire poteſt infelicius, quàm nul-
 lam vnquam ferre infelicitatem: nihil ca-
 lamitoſius, quàm nullam vnquam ſenti-
 re calamitatem. Contra verò nihil illu-
 ſtrius, nihil glorioſius, quàm propter
 Deum calamitatem ſubire, eãmq; æquo
 & ſedato animo tolerare.

¶ *Species quarti ſimilis filio Dei.* Hic erat
 angelus in figura humana tanto fulgo-
 re coruſcans, vt iudicaret rex, non eſ-
 ſe illum filium hominum, ſed aliquid

diuinum, tanta pulchritudine, tam admi-
 rabili præſtantia formæ, vt filius Dei vo-
 caretur. Fortaſſe ob familiaritatem qua
 Daniel erat cum rege coniunctus, di-
 xit ei fore, vt Filius Dei vnigena in mun-
 dum veniret, humanam naturam af-
 ſumeret, eiſque opitularetur in pericu-
 lis & ærumnis, qui ad illum toto ani-
 mo confugiſſent: atque de eo intelli-
 gi illud pſalmi quadrageſimo quarto. Pſal. 44.
 Specioſus forma præ filijs hominum,
 diſtuſa eſt gratia in labijs tuis. Quæ enim
 pulchritudo tam admirabilis, tam ſua-
 uis & iucunda, quàm aſpectus filij Dei
 nullum pœnitentem contemnentis, atq;
 adeò omnes calamitate oppreſſos dolci-
 bus verbis ad ſe vocantis? Cùm itaq; rex
 auდიſſet à Daniele aliqua de filio Dei, cõ-
 parauit cum eo virum illum ſplendido
 candore lucetem, qui tribus pueris opem
 tulerat, eosque omni moleſtia leuauerat:
 quem paulo pòſt angelum vocauit. Ita
 enim dixit de vero Deo loquens: Mi-
 ſit angelum ſuum, & eripuit ſeruos ſuos,
 qui in eum crediderunt. At per ange-
 lum illum voluit Deus ſignificare, ſe
 in temporis plenitudine deſcenſurum eſ-
 ſe è cœlo in terram, ſuosque calamita-
 tibus, & peccatorum flammis ereptu-
 rum. Ipſe enim ait pſalmo. 90. Cum Pſal. 90.
 ipſo ſum in tribulatione: eripiam eum,
 & glorificabo eum. De quo ait diui-
 nus pſaltes pſalmo. 71. Iudicabit paupe- Pſal. 71.
 res populi, & ſaluos faciet filios paupe-
 rum, & humiliabit calumniatorem.
 Vbi per pauperes & filios pauperum in-
 telligit afflictos, qui cùm angantur æ-
 rumnis, diuinam implorant miſericor-
 diam. Voluit etiam Deus, vt angelus il-
 le appareret, ne rex exiſtimaret, fuiſſe mi-
 raculum illud maleficio confectum. Ter-
 tullia-

Tertull. tullianus libro quarto aduersus Marcio-
nem ait Christum visum fuisse in forna-
ce Babylonica. Idem asserit Augustinus
August. in oratione aduersus Iudæos, Paganos,
& Arrianos. Vnde per filium Dei po-
teris ipsum Deum intelligere, filiū Dei
vnigenam.

44. ¶ *Egredimini.* Subaudi, è fornace. Sub-
missè eos orat, vt exeant, quos superbè &
insolenter illuc conijci iusserat. Didicit
esse verum & vnum Deum excelsum
ac viuum: qui antea dixerat: Quis est
Deus, qui eripiet vos de manu mea? Vi-
de conuersionem eius. Hęc est, vt dictū
Psal. 76. est in psalmo: mutatio dexteræ excelsi.

¶ *Saraballa.* Indumenta sunt, quibus ti-
biæ & crura teguntur. Quidam existi-
mant esse pallia seu chlamides.

¶ *Et uerbum regis mutauerunt.* Hoc est,
noluerunt ei obedire in cultu simulachri.
Vel mutauerunt illud, quia videns rex
eos in columes Deū verum laudibus ex-
tulit, quem antea cōtempserat. Vel quia
cum eis, quos antea asperè & crudeliter
fuerat allocutus, tunc piè & leniter ser-
mones conferebat.

¶ *Rex promouit.* Hoc est ad honorem
euexit, & in dignitatem ampliore resti-
tuit. Hoc illis euenit, quia noluerunt sta-
tuam regis colere, & simulachrum il-
lud contempserunt. Ex hoc capite adiun-

Hieron. tis uerbis diui Hieronymi: Cultores
Dei imagines idolorum adorare non de-
bent: sumpsit occasionem aduersus san-
ctorum imagines Hiemarius hæreticus no-
stri tēporis, in libro quem contra imagi-
nū cultores inscripsit. At quid facit ad di-
uorum imagines ab ecclesijs auferendas no-
luisse Hebræos illos fide & charitate mu-
nitos statuā impij regis colere, gētiumq;
simulachris cultum soli Deo debitum tri-

buere? De ijs enim imaginibus loquitur
Hieronymus, cū ait, non esse statuas ado-
randas. Vnum enim Deum patriæ adora-
tione colimus, & omnia gentium idola
detestamur. Aliud est idola gentiū patriæ
veneratione adorare, quod Deus prohi-
buit: aliud imagines diuorum dulci vne-
ratione colere & honorare, quod nun-
quam prohibuit. Scimus quidem Deum
capite vigesimo Exodi, & capite ultimo
eiusdem, & capite quarto & quinto Deu-
teronomij, & alijs in locis præcipere, ne-
quis deos alienos adoret, nec eorum ima-
gines & simulachra. Existimabant enim
gentes idolorum cultrices imagines ac
statuas illas esse veros deos. quam ob cau-
sam eas pro dijs colebant. At nos sanctos
illos qui cū Deo in gloria cœlesti requies-
cunt, nō Deos esse credimus, sed Dei ami-
cos: nec eorum imagines pro dijs vne-
ramur: sed eis debitum honorem imperti-
mur: non quòd credamus inesse in illis di-
uinitatem aliquam, propter quā sint co-
lendæ: nec quòd in illis figamus spem no-
stram: sed quia honor qui eis exhibetur,
refertur ad prototypa, quæ illæ repræsen-
tant. Eam ob causam Christi, deiparæ vir-
ginis, & aliorum sanctorum veneramur
imagines, per quas Christum verū Deū
nostrum adoramus: & sanctos quorum
illæ gerunt similitudinem, veneramur.
Hoc docet sancta Romana catholica ec-
clesia: hæc est vera doctrina: quam ab an-
tiquis patribus sapientia & sanctitate præ-
stantibus ex eorum scriptis, & antiquis-
sima traditione, & sanctorum conciliorū
decretis apertissimè cognoscimus. Hoc
fuit sancitū in secūda synodo Nicēna mul-
tis & perspicuis uerbis sub Hadriano. i. pō
Hadria. tifice maximo: & in cōcilio illo Censtati-
nopolitano, quod à quibusdā Octaua sino-

C O M M E N T . I N D A N I .

Grego. Step. Grego. Leo. Similitudo.

dus œcumenica dicitur: vbi anathema in hæreticos imaginum contemptores dictum est, & canon editus de imaginū honore. Idem decretū fuit in concilio Francfordensi: & in tribus concilijs Lateranensibus sub Gregorio. 2. sub Stephano, & sub Gregorio tertio summis pōtificibus. Et in hoc sub Gregorio tertio congregati fuerunt mille ferè episcopi: vbi Leo imperator hæreticus qui imagines comburi fecerat, fuit & imperio, & fidelium cōmunicatione priuatus. Et in sacrosancto concilio Tridentino sessione vigesima sexta fuit editum decretum pro imaginum veneratione. Fateor fuisse in quadā congregatione Constantinopolitana factū contra imagines decretum: sed nō fuit concilium, sed conciliabulū, congregatū ab hæreticis sine summi pontificis consilio & autoritate: vbi nec per vicarios, nec per literas apostolicæ Romanæ sedis affuit consensus. Imò pauci illi episcopi qui ob hæreticorum metum decretum illud consignarunt, illud postea resciderunt: seque apertè retractarunt: quorum extat in sacra ac vniuersali secunda Nicæna synodo perspicua palinodia. At Calvinistæ nostri temporis hæretici Christi, ac virginis Mariæ, & aliorum diuorum imagines, & crucem sanctam contemnunt, frangunt, ex ecclesijs reijciunt, incēdio tradūt. Quod quid est aliud, quàm Deo, eiusque sanctis bellum inferre, Christi passionem repetere, eamque in eius cōtumeliam iterare? De testantur Christum Deum nostrum, eius sacratissimam matrē, & eos omnes, qui eum secuti sunt, & animos à sceleribus se uocarūt. Nā quēadmodū in republica fieri solet, vt conflata concitataque per turbulentos ac nefarios ciues aduersus princi-

pes aut optimates seditione, statim seditiosi eorum imagines & stemmata & insignia & alia huiusmodi ornamenta confringunt, atq; conuellunt: sic concitato aduersum dominum nostrū Iesum Christū, eiusque sanctos seditioso impetu, & furibundo hæreticorū tumultu per Caluinū procellā patriæ, turbinem ac tempestatem Christianæ quietis, statim ad veram religionem labefactādam in sanctas imagines Christi Dei nostri, eiusq; sanctorū irruerūt Calvinistæ, & Zuinglijstæ, & alij huiusmodi impij & furentes homines: in eas impetum fecerunt, & incredibilibus contumelijs illas dissiparunt. O facinus indignum, ô tempora, ô mores, ô scelus detestandum: Poterat ne aliquid fieri absurdius? Quod fuit nunquam crimen tā impium? quæ atrocitas sceleris tam immanis? quæ seditio tam nefaria, tam ab omni non solū ratione, sed etiā rationis simulatione alienata? Si quis conuincitur reus læsæ maiestatis, & absens est, aut mortuus, in imagine punitur. Solent præfecti eius imaginem publicè traducere, gladio iugulare, aut incendio committere, aut patibulo suspendere, aut similibus suppliciorum ignominia affectam damnare. Eodē modo hæretici ac si Christus Deus noster esset crimine læsæ maiestatis conuictus: eius imaginem fregerunt, flammis tradiderunt, & aduersus eam furore concitati odium conflarunt. O furentes homines exitium doleo animarū vestrarū, quoniam non solū in hoc seculo in perpetuo dedecore versabimini, sed in altero æternis cruciatibus torquebimini, vbi penas scelerū vestrarū dabitur perpetuas, omni spe salutis destituti, omni solatio spoliati. Illud velim existimetis, me nulla esse aduersus vos iracūdia concitatū, quorum salu-

salutem desidero: sed aduersus flagitia vestra, Quis enim in media Europa iniuriã in Christum dominum seruatorẽ nostrũ iactam, si est ex animo Christianus, non ex animo detestetur? Quis audita defectione vestra à sancta matre ecclesia Romana, vestraq; in Deũ eiusq; sanctos impietate nõ moueatur, nõ excandescat, nõ lachrymarũ vim ex intimo pectore profundat? At confugitis ad patres, quorum doctrinam sequi non vultis. Dicitis diuum Gregorium in epistola secunda ad Serenum dicere, non esse imagines adorandas: dicit, nimirum adoratione, quæ pertinet ad latrã. Et nos idẽ fatemur. Legite obsecro attento animo epistolam illam, & videbitis, quantum illis tribuerit honorem: & quantam ex illis vtilitẽ prouenire explanauerit. Ait enim eas esse libros eorum, qui literas nesciunt: esseque gentibus pro lectione picturam. Et paulo post: In locis, inquit, venerabilibus sanctorum depingi historias nõ sine ratione vetustas admisit. Quid plura? Eum grauer reprehendit, quòd imagines ab ecclesia abstulisset, præcipiens vt eas in ecclesia permittat. Et in epistola ad Grego. Secundinum idem Gregorius imagines ait non solũ imperitorum, sed peritorũ etiam libros esse: nobisque ad memoriã eos reducere, quos repræsentat. Quã ob causam ad eundẽ quatuor misit imagines, vt ex eadem constat epistola, vnã Christi Dei nostri, alteram sanctæ deigenitricis Mariæ, tertiam & quartam apostolorum Petri & Pauli. Est enim perspicuum, si Christi, aut martyris alicuius imaginem intueamur, excitari statim in animo nostro ardentis amoris ac imitationis aculeos, quibus inflammari ad Deũ ipsum aspiramus, & non solũ

martyres, sed etiam ipsum Christũ imitari concupiscimus. Sed quid dico de diuorũ imaginibus, cùm narret Suetonius Sueton. Trãquillus, Iulium Cæsare in Hispania Cæsar. cùm venisset Gades, visa in tẽplo Herculis imagine Alexãdri magni ingemuisse, quòd nihil dum à se memorabile actum esset in ætate, qua Alexãder orbẽ terrarũ subegisset. Et statim seres magnas acturũ proposuisse, & ad eas aspirasse. Ac visa imago Polemonis mulierẽ impudicã, vt ait Gregorius Nazianzenus, deterruit. Si Nazian. imagines illæ excitarũt intuentes ad res præclaras, quanto magis imago saluatoris? Eusebius libro secundo Ecclesiasticæ Eusebi. historiae, & Ioannes Damascenus libro Damasc. quarto de fide orthodoxa referunt id, quod est à multis alijs perpetuis monumentis consignatum, nempe Christum Iesum misisse vultus sui effigiẽ ad Abagarum regem: quæ eius ciuitatem ab obfione mirabiliter liberauit. Mulier illa Matt. 9. Marc. 5. quæ tangens fimbriam vestimenti Christi, fuit ab eo à fluxu sanguinis mirabiliter curata, quæ eam ob causam hamorrhøisa vocatur, de qua euangelistæ loquuntur, statuit Christo statuam quandam propriam eius effigiẽ referentem, quæ vsque ad tempus Eusebij Cæsariensis durauit, qui eam vidisse testificatur. Ad eius pedes nata est herba quædam medicis omnibus incognita, quæ cùm ad fimbriam stolæ imaginis exeresceret, & imaginem tangeret, efficiebatur ad pellendos morbos omnes salutaris. Afferit hoc ipse Eusebius testis locuples, & Eusebi. vt ita dicam, oculatus: & post eum diuus Hieronymus: Nicephorus libro sexto sacre historiae: Sozomenus libro quinto: Gregorius Turonensis in libro de gloria martyrum: Lodulphus in vita

Spirens. Christi: Guilelmus Spirensis in primo cenario. Et fit mentio eius in secunda sancta synodo Nicæna. Hanc Christi imaginem Iulianus apostata odio in Deum commotus, & nefario furore concitatus deiecit: suamque substituit, quam repentinum ac inopinatum fulmen diuisit, & collum cum pectore abscidit: & antequam illam Dagonis apud Palæstinos prostrati memoriam renouauit. Quare de re disserit Sozomenus libro quinto, & Alanus. Alanus Anglus dialogo quarto. Habuit Nicodemus imaginem Christi crucifixi, quæ postea Beryti ab impio Hebræo telo confossa sanguinem profudit. Narrat miraculum hoc Athanasius in sermone, qui in secunda synodo Nicæna fuit lectus, ut constat ex illa. Referunt illud Gregorius Turonensis in libro de gloria martyrum, & Ioannes Eccius in libro locorum communium aduersus hostes ecclesiæ. Simile postea miraculum editum est tempore Caroli magni. Nam cum quidam impius Iudæus Christi imaginem in patibulo pendentis per summam contumeliam vulneraret, mox dimanauit ex ea magna copia sanguinis uberrimè effluentis, Christi que passionè ante oculos hominum representantis. Authores sunt huius historiæ Antonius Sabellicus libro. 9. Enneadis octauæ, Raphael Volaterranus in Anthropologia, Ado in historijs Francorū, Gaspar Contarenius in summa conciliorum, & alij. Syluester summus pontifex ostendit imperatori Constantino imagines apostolorum Petri & Pauli, quos ipse viderat in somnijs, quas statim cognouit: & hodie Romæ ex antiqua traditione seruantur. Ibi etiam sunt nonnullæ virginis deigenitricis Mariæ, quas ego ibi vidi, ex illis quas diuus Lucas depin-

xit, ut est constante fama disseminatòq; in tota ecclesia hominum sermone celebratum. Et Constantinopoli erat alia ex illis, ut Theodorus lector & Nicephorus Callistus testantur. Hanc sanctarum imaginum antiquitatem & venerationem in ecclesia catholica explicat Basilius magnus dicens in epistola ad Iulianum: Cōfiteor etiam filij incarnatam oiconomiã. Deinde sanctam Mariam, quæ secundum carnem illum peperit. Suscipio sanctos apostolos, prophetas, & martyres, qui pro me apud Deum supplicant, quò per illorū mediationè propitius sit mihi Deus noster benignissimus, & remissionè peccatorum mihi gratis largiatur. Quam ob causam & historias imaginum illorū honoro, & palàm adoro: hoc enim nobis & à sanctis traditum apostolis non est prohibitum: sed in omnibus ecclesijs nostrorum historias erigimus. Hactenus ille. Duo dicit obseruatu dignissima: vnum cum palàm imagines sanctas adorare, alterum, esse earum vsum in ecclesia antiquissimū à tēpore apostolorū. Idē, aut alia similia inuenies apud Leontium episcopum Neapolis Cypri in apologia contra Iudæos: apud Gregorium Nyssēnū in sermone de Abraham: apud Gregorium Nazianzenum in versibus, quos cōfecit: quare elegans condidit poema: apud Ioannem Chrysostomum in oratione funebri in Meletium episcopum: & in sermone, qui inscribitur, quòd veteris & noui testamenti vnus sit legislator: apud Cyrum Alexandrinum in epistola ad Acacium: apud Ioannem Damascenū libro. 4. fidei orthodoxæ. Hi omnes Christi & diuorum coluerunt imagines, nosque ad earum adorationem inuitarunt. Sed non omnis qui aliquid adorat, credit illud Deum

Deum esse: Iacob enim adoravit Esau fratrem suum priorem natu pronus in terra, vt diuina scriptura capite. 33. Genesis testatur. Et sciebat eum non Deum esse, Gen 42. sed purum hominem. Et capite. 42. Genesis scriptum est, filios Iacob adorasse fratrem suum Ioseph in Ægypto. Et capite 1. Reg. 1. primo libri tertij Regum: Inclinauit se Bethsabe, & adorauit regem Dauidem. In omnibus his locis adorare accipitur pro exhibere honorem, non cultu latriæ, sed veneratione maioribus aut præstantioribus debita. Sumitur pro colere adoratione latriæ psalmo vigesimo octauo. Adorate dominum in aula sancta eius. Dent. 6. Et Deuteronomij sexto: Dominum Deum tuum adorabis: & illi soli seruias. Et apud Matthæum capite secundo: Procidentes adorauerunt eum. Nos verò Deum adoramus latria, sanctos dulia, virginem autem deigenitricem Mariam sacratissimam hyperdulia: sed nec sacrosanctam virginem, nec alios sanctos credimus esse deos: & multo minus eorum imagines. Sedeas, vt par est, iusta veneratione colimus & obseruamus ex patrum & ecclesiæ traditione. Fuerunt quondam hæretici, qui ecclesiam perturbare volentes finxerunt epistolam quandam aduersus sacras imagines Epiphanio viro catholico, pio, & sapienti, falsò tributam: quam Hieronimus, & Calvinus, & Zuinglius, & aliæ huiusmodi pestes modò suscitauerunt. At epistola hæc nec extat in Græcis Epiphaniij exemplaribus, nec in multis Latinis. Et Damascenus libro quarto de fide orthodoxa asseueranter affirmat nunquam Epiphanium talem epistolam scripsisse: nec tam impium dogma fuisse ab eo literis mandatum: imò cum e-

ius vita & doctrina pugnare: quoniam eius ecclesia erat venerandis imaginibus ornata, quemadmodum aliæ episcoporum catholicorum in tota Græcia, & in tota ecclesia catholica, præsertim Romæ. Ibi enim omnes ecclesiæ à tempore apostolorum erant Christi, & sanctorum imaginibus decoratæ. Ac ibi gloriosa Helena Constantini Helena. mater posuit crucem Christi secum ex monte Caluarie, vbi eam mirabiliter inuenit, deportatam. Sed hanc crucis inuentionem negant multi ex hæreticis: cum Eusebius Cæsariensis illius Eusebi. seculi scriptor multis in locis eius meminerit, præsertim in annalibus, quæ vulgo vocantur chronica de temporibus: vbi verba hæc scripta reliquit: Helena Constantini mater diuinis monita visionibus beatissimum crucis signum in quo mundi salus pependit, apud Hierosolymam reperit. Hanc sacræ crucis inuentionem cuius diè celebrat sancta Romana ecclesia catholica, narrant Ambro. Ambrosius in oratione de obitu Theodosij, Rufinus Rufinus libro. 1. Eutropius lib. 11. rerum Romanarum, Paulinus epistola. 11. ad Seuerum, Sulpitius lib. 2. historiarum sacrarum, Socrates lib. 1. Theodoretus libro etiã. 1. Sozomenus libro. 2. Iustinianus imperator constitutione. 28. authenticorum seu nouellarum constitutionum. Nec solum inuentionem hæc quæ ex ecclesiæ & patrum traditione, & veterum scriptis ac monumentis verã esse cognoscimus, negat & irridet hæretici, sed crucem ipsam contemnunt, & detestantur. Diuus Ambrosius in oratione de obitu Ambro. Theodosij eam vocat vexillum diuinum ad remedium peccatorum, & sacramentum salutis. Prudentius hymno sexto eam Pruden. ait pellere omne crimen. Ephrem Sy-

Hieron. rus cuius scripta teste Hieronymo in libro de viris illustribus in ecclesijs quibusdam postlectionem scripturarum publice recitabantur, in libro de poenitentia crucem appellat insuperabilem Christianorum armaturam. Sophronius Hierosolymitanus episcopus in homilia de cruce colenda eam esse tutelarem ac fidissimam Christianorum custodiam ait, & vniuersorum ex aduerso occurrentium insultuū profligatricem. Chrysostomus in oratione de laudibus eius eam cæcorū ducem appellat, claudorum baculum, trophæum contra demones, portum inter vndas periclitantium, spem desperatorū, & scutum omnium perpetuum: eamque alijs magnificis præconijs effert, multisq; nominibus celebrare contendit. Sacer Dionysius Pauli apostoli discipulus in libro de ecclesiastica hierarchia ostēdit frequensuisse tempore apostolorum signū sanctæ crucis. Iustinus martyr vicinus temporum apostolorum in secundo apologetico vbi religionem Christianam contra gentes idolorum cultrices tuetur, asserit, nihil sine hac crucis figura administrari. Athanasius in tractatione de humanitate verbi ad euangelicam astruendam philosophiam affert contra ethnicos admirandam crucis potestatem. Rufinus præbyter libro vndecimo historiae ecclesiasticæ Eusebij ait, signū crucis fuisse quondam hieroglyphicum inter literas sacerdotales, quo significabatur vita ventura. Multa refert de crucis sanctæ mysterio Cæcilius Cyprianus in epistola duodecima ad Ianuarium, & in tractatione de vnitæte ecclesiæ, Origenes homilia secunda in Iob, & in epistolam ad Romanos, Septimius Tertullianus libro de cora militis, Magnus Basilius libro de

Spiritu Sancto, Hieronymus sapientissimus in commentarijs in caput tertium decimum Esaia, & in vita Pauli & Hilarionis, insignis Palladius in historia Lausiaca in vita Isidori, & vtriusque Macharij, Aurelius Augustinus in tractatione centesima octaua in Ioannem, & de rectitudine catholice conuersationis, & alijs in locis: & alij permulti, qui admiranda de signo crucis in frontibus credentiū, de eius antiquitate, vi, potestate, & præstantia memoriæ prodiderunt. Eo veri Christiani se muniūt: eo omnia incipiūt: illud in ecclesijs pingunt, & extra illas: eo ægri tudines pelluntur: & hostes tam animæ quàm corporis vincuntur, & fugantur. At obijciunt hæretici edictum duorum principum Theodosij primi & Valentis: qui cum ambo simul imperij clauum tenerent, vt ipsi aiunt, præceperūt, ne quis crucem sculperet, aut pingeret. Fortasse inuenerunt hoc apud Petrum Crinitum libro nono de honesta disciplina, à quo illud hauserūt. Sed fictum quidem est, & commentitium: nunquam enim Theodosius talem legem tulit. Est quippe in codice Iustiniani, libro primo, titulo octauo textus in lege: Cum sit nobis: quo prohibetur, ne quis pingat vel sculpat humi crucem Christi, quoniam non est æquum, vt sanctam crucem qua utimur in sacramentis, & qua frontem & pectus, & totum corpus munimus, & quā denique colimus, pedibus teramus, & cōculcemus. Ac Salicetus legum doctor eximius ijs verbis eam in epitomen redegit: Signum crucis non debet sculpi, vel pingi in loco, qui possit pedibus calcari. Edictum illud literis mandatum ad honorē crucis detorquent hæretici ad eius ignominiam: quemadmodum alia, quæ solēt adulte-

Hieron.

Palladi.

August.

Theod.

Crinit.

Iustini.

Salicet.

Theod. adulterare & corrumpere. Præterea Theodosius ille & Valens nunquam simul imperij gubernaculum tractarunt. Valens enim fuit simul imperator cum Valentiniano primo: Theodosius autem cum Gratiano & valentiniano secundo. Ita hoc asserunt Paulus Orosius illius ætatis historicus libro septimo, Aurelius victor, Aureli. Casiodorus in historia tripartita, Paulus. Paulus Diaconus libro vndecimo rerum gestarum Romanorum, Beda venerabilis Beda. in historia imperatorum, Pomponius Letus in compendio Romanarum historiarum, Pompo. Petrus Mexia in historia imperiali. Petrus. Theod. Ita que edictum illud non est Theodosij Valenti. primi & Valentis, sed Theodosij & Valentiniani. Si historias legissent, nunquam tam inconsideratè verba facerent: nisi vellent non solum edictum, sed eius latorem nomina depravare. At probabile est eos in errorem illum incidisse propter historiae ignorantiam. Miror Petrum Crinitum, Crinit. virum, nisi fallor, catholicum, & in lectione literarum humanarum mediocriter versatum, fuisse in re tam perspicua deceptum. Sed magis miror & doleo hæreticorum impudentiam, qui ad errores suos tuendos Theodosij imperatoris Christianissimi atque clarissimi decretum quod sanxerat ad crucis honorè, tam apertè & flagitiosè ad illam labefactandam, eique odium conflandum corruerint. Tandem confugiunt ad diuum Ambrosium in oratione de obitu Theodosij has voces emittentem. Regem Helena adoravit, non lignum: sed adoravit illum, qui pependit in ligno. Verum est: quis hoc inficiatur? Nos idem cum eo non solum fatemur, sed etiam profiteamur, & facimus. Non enim lapidem colimus, non lignum, non aliam materiam: sed crucè

nobis Christum crucifixum representatam patriæ cultu adoramus, ita ut in cruce ipsum Christum Deum nostrum adoremus. Itaque cultum hunc patriæ non creaturæ propter ipsam, se creatori exhibemus: adoratio enim imaginis ad exemplar peruenit, iuxta Basilij magni sententiam: quem ad hoc citat & sequitur Ioannes Damascenus: & post eum diuus Thomas in tertia parte summæ theologiæ. Eam ob causam crucem Christum nobis referentem quasi ipsum Christum dominum alloquimur, & obsecramus. Hoc est, quod illic ait & docet diuus Ambrosius: non autem quod hæretici volunt ex verbis eius concludere. Vnde sequitur? non adoranda est materia, ex qua conficitur crux, ergo non adoranda est ipsa crux: ergo est frangenda, & extra ecclesias projicienda, & igne cremanda. Quæ est hæc consecutio? O insanam & diabolicam conclusionem? Nos adoramus sanctam crucem, & diuorum imagines veneramus. Hanc solidam doctrinam, piam, veram, catholicam, & apostolicam seruauerunt semper viri illi, qui virtutibus præditi, fide ornati, charitate muniti, sapientiæ ornamentis exculti animos à corporum contagione seuocarunt, totosque sese ad beatorum apostolorum imitationem contulerunt. Hæc tenet, docet, & proponit sancta Romana Ecclesia catholica, quæ ut diuus Paulus ait in epistola prima ad Timotheum capite tertio, est domus Dei, columna & firmamentum veritatis. Hæc est corpus, cuius caput Christus est, ut idem ait apostolus in epistola ad Ephesios capite quarto & quinto, & ad Colossenses capite primo. In illa est idem Christus eam docens, & seruans: quam nunquam derelinquet, iuxta id quod ipse

COMMENT . I N D A N I .

Mat. 28. pollicetur in euāgelio authore Mattheo capite vltimo : Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Hæc est sponsa Christi, quæ
Canti. 4 in Canticis Canticorum sponsum Christum alloquitur: cui ille dicit capite quarto: Fauus distillans labia tua sponsa. Quæ de re differens diuus Paulus capite quinto epistolæ ad Ephesios: Hoc sacramentum, inquit, magnum est: ego autem dico in Christo & ecclesia. Hæc est ortus
Canti. 4. conclusus, vt eodem quarto capite Canticorum ostenditur, in quo Deus ferit, & vt ita dicam, plantat electos, quos munit cœlesti custodia : vbi est fons signatus, hoc est Christus, ex quo effluit gratiæ flu
Psal. 45. men, cuius impetus, vt ait psalmo. 45. Dauid, lætificat ciuitatem Dei. Ab hoc horrore eiekti sunt hæretici, iuxta sententiam
Matt. 15 illam seruatoris nostri apud Mattheum quintodecimo : Omnis plantatio quam non plantauit pater meus, eradicabitur. Hunc fontem aspernati sunt Caluinistæ, Zuinglijstæ, Hiemarijstæ, qui ait apud Ieremiam secundo capite : Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ: & fecerunt sibi cisternas dissipatas . Desciuerunt enim à Christo, & à sancta eius ecclesia, qui ipsius imagines frangunt, & ferre non possunt: crucem sanctam pedibus conculcant, infinitis contumelijs afficiunt, lapidibus obruunt, & ad ferrum flammamque vocant. Commune hoc habent cum dæmonibus, quemadmodum alia, quòd crucem fugiunt, & videre non possunt: ideo eam dillacerat. Crucem illam gloriosam, corpore Christi sacratam, quæ mansit in monte Caluarie erecta tanquam illustre trophæum, clarissimumque diuinæ victoriæ monumentum & decus, contemnunt hæretici nostri temporis, eique bellum

inferunt crudelissimum dæmonum stimulis concitati. Cùm illa sit excellentissimum nostræ dignitatis ornamentum, nostræque salutis certissimum præsidium. O dementes homines impio furore agitato: O cæcitatem intolerabilem: Quæ res vnquam gesta est detestabilior, quæ pestilentior, quæ dignior ignominia sempiterna? Deploro deditus lachrymis & lamentis amentiam vestram ô hæretici, lugeo caliginem ac perfidiam vestram, de fleo lamentabilibus vocibus exitium vestrum: quoniam nisi fueritis ad fidem conuersi, in imis tartaris estis puniendi, æternisque supplicijs cruciandi. Hoc suscepi hoc Danielis loco, quem vos affertis ad vestrum errorem confirmandum, cùm pro vobis, vt ostendi, nihil faciat, vt vos de perfidia vestra relinquenda moneré, & vt de sanctarum imaginum & crucis sanctæ celebritate & amplitudine differerem, illarumque rationem pro viribus explicarem.

¶ *Nabuchodonosor rex omnibus populis.* Epistola est, quam rex Babylonius misit ad totum suum regnū, vt omnibus Dei potentiam & miracula significaret. Eam misit reddita sibi intelligentia post insaniam. Quidam incipiunt quartum caput ab ijs verbis, quæ exordium sunt, & salutatio epistolæ, à cuius narratione incipit caput quartum in plerisque codicibus. Hanc epistolam non scripsit Daniel, sed eam à rege scriptam inseruit huic operi, vt diuus ait Hieronymus, & post eum Hieron. Petrus Comestor in historia Danielis: & Comest. ex verbis ipsius epistolæ constare videtur. Sed non multum refert incipere caput quartum ab ijs verbis, aut ab epistolæ narratione.

¶ *Placuit ergo mihi.* Hoc est officij mei esse

esse iudicavi facere vos certiores de magnis ac diuinis miraculis, quibus Deus voluit ostendere potentiam suam, & abijcere arrogantiam meam.

¶ *Regnum sempiternum.* Hominum regna caduca sunt & fluxa, at regnum Dei æternum est. De eo, eiusque æternitate disseruimus capite secundo.

Annotations ex Chaldæo in caput tertium.

ECIT statuum. Pro fecit est in Chaldæo ܦܥܝܬ Habadh, pro quo Theodotio habet εἰσὶν ὁμοει.

Theod.

Esa. 19.

Iob. 36.

Luc. 11.

Matth. 7.

Rom. 2.

Iaco. 1.

Similitudo.

Verbum hoc Habadh significat facere, & conflare, & operari, vt apud Esaiam decimonono: Confundentur, qui operabantur linum. Significat etiam obseruare, colere, obedire, seruire, sacrificare. Illud Iob trigesimo sexto: Si audierint, & obseruauerint, complebunt dies suos in bono: potest etiam verti: Si audierint, subaudi Deum, & obedierint ei: vel & fecerint. Non enim satis est verbum Dei audire, sed oportet illud exequi: iuxta illud seruatoris nostri capite vndecimo Lucæ: Beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Et capite septimo Matthæi: Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram. Vnde apostolus in epistola ad Romanos capite secundo: Non auditores legis, inquit, iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur. Et Iacobus apostolus capite primo: Estote factores verbi, & non auditores tantum. Nam

vt qui in speculo conspicit vultum suum, & labes ac maculas non abluit, nec abstergere curat, sed vbi se intuetur, statim speculum relinquit, & recedit, rebus alijs studens: & ita mox obliuiscitur, qualis sit: sic qui Christi doctrinam audit, in illa cernit animæ suæ sordes, & quot næuis & maculis sit eius spiritualis facies contaminata & iniusta: at si ea non curat deletere, quibus se videt respersum & inquinatum, sed relicta doctrina euangelica in mundi negotia sollicitus incumbit, confestim ei ex animo excidit, qualem se viderit, suarumque macularum eum capit obliuio. Id voluit idem apostolus significare, cum dixit: Si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo: considerauit se, & abiit: & statim oblitus est qualis fuerit. Illud etiam secundi Regum capite. 21. Seruiuit immundicijs, quibus seruierat pater eius: est ab hoc verbo: quod potest etiam verti. Coluit idola, quæ pater eius coluerat. Et illud Iudicium decimo: Dimiserunt dominum, & non coluerunt eum: potest transferri: Et non seruierunt ei. Vel, & non sacrificauerunt ei. Et quia verbum hoc significat sacrificare & facere, inde effectum est, vt in literis diuinis sæpe idem sit facere, quod sacrificium offerre. Exodi capite decimo, vbi editio vulgata habet: Sacrificate Deo vestro: pro sacrificare est in Hebræo hoc idem verbum. Pro quo alij aiunt posse transferri: Facite Deo vestro. Sed tunc facere idem est quod immolare. Leuitici quintodecimo loquens diuina scriptura de columbis immolandis à sacerdote ait: Qui faciet vnum pro peccato, alterum pro holocausto. Hoc est, qui sacerdos sacrificabit Deo duos columbos, vnum in hostiam

Iaco. 1.

2. Re. 21.

Iudic. 10

Exod. 10

Leuit. 15

hostiam pro peccato, qui non cremabitur totus, alterum in holocaustum, qui totus comburetur. Et capite vigesimo tertio: Facietis hircum pro peccato. Et libro tertio Leuit. 23 Regum capite decimo octavo dicebat Elias: Ego faciam bouem alterum. Et paulo post: Eligite vobis bouem vnum, & facite. Et apud Ezechielem quadragésimo tertio: Septem diebus facies hircum pro peccato cotidie. Et apud Ieremiam septimo: Vt faciant placentas reginæ cœli. Hoc est, vt offerant & sacrificent placentas Lunæ, quam gentes idolorum cultrices reginam cœli vocabant. In omnibus his locis vtitur sancta scriptura hoc verbo facere pro sacrificare. Hoc schemate & modo loquendi vsus est dominus Iesus in cœna, vbi apostolis, & per eos sacerdotibus nouæ legis dixit in euangelio Luc. 22. authore Luca capite. 22. Hoc facite in meam commemorationem: quæ verba citat diuus Paulus in epistola priore ad 1. Cor. 11 Corinthios capite vndecimo. Nam admirabile eucharistiæ sacramentum est sacrificium: & res illa diuina quæ missa vocatur, sacrificium quidem est. Ac vocabulum hoc, missa, non Latinum est, nec Græcum: sed Hebraicum, quo semper vsa est ecclesia Latina à tempore apostolorum, qui Hebræi erant: & sacrificium significat atque oblationem Deo factam, vt in Reuchl. verbo mas in libro radicum Reuchlinus rectè obseruauit. Ex quo eorum hæreticorum colliges cæcitatem, qui rem diuinam aiunt esse missam, sed non sacrificiũ: cum missa idem sit quod sacrificiũ. Nec solùm in literis diuinis, sed etiam in humanis facere accipitur pro sacrificare. Nã Vergili. Vergilius Latinorum poëtarum princeps in tertia ægloga ita ait: Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito. Ac si dicat:

cum pro frugibus vitulam sacrificauero. Ita locum illum Macrobius Aurelius Macro. libro tertio Saturnalium interpretatur. Et nostra hac memoria Georgius Vuicelius Vuiceli. in tractatione idiomatum linguæ sanctæ, Reuchlinus in libro radicum, Laurétius Reuchl. Villauincentius in libro de phrasibus sacrae scripturæ. Villau. Hi omnes facere pro sacrificare in loco illo Vergilij explanarunt. Sed & Marcus Tullius cui fuit sine vlla Tullius. controuersia palma eloquentiæ reseruatã, in oratione pro Murena accipit facere pro sacrificare, cum ait: Nolite à sacris patris Iunonis sospitæ, cui omnes consules facere necesse est, domesticum & suũ consulem potissimum auellere. Est quidam liber Hebraicus, quem in Arabicũ sermonem vertit Abem Vahasia, qui in Vahasi. scribitur de factione Ægyptiorum. Et quoniam verbum Hauadh quod significat facere, & sacrificare, significat etiam colere, vt ostendimus, appellatur liber ille à nonnullis, De agricultura Ægyptiorum: ab alijs verò: De seruitute Ægyptiorum: cum sine dubitatione liber ille tractet de Ægyptiorum sacrificio. Quare rectè à quibusdam: De factione Ægyptiorum inscribitur: hoc est de sacrificio: siquidem facere idem est interdum quod sacrificare. Ex quo colliges non solùm facere accipi aliquando pro sacrificare, sed factionem pro sacrificio. Cum autem verbum Hauadh tot habeat significationes, in hoc tamen loco accipitur tantum pro facere, quod est conflare & fabricare. Rex enim Nabuchodonosor per opifices artẽ fingendi præstantes statuam auream sibi similem fecit, quam in campo Duram sibi collocauit. Potest nihilominus verti locus hic: Nabuchodonosor rex coluit statuam. Vel sacrificauit statuam. Sed communis

munis versio quæ appellatur editio vulgata, est omnibus præstantior lectionis nitore, sententiarum veritate, grauitatis amplitudine: quod facile perspicies, si versiones omnes ad fontem reuocaueris, & veritatem claris oculis inspicere volueris.

• *Statuam auream.* Pro statua est in Chaldeo 𐤔𐤌𐤍 Tselem. Pro quo Hebræi scribunt 𐤔𐤌𐤍 Tselem. Vtitur sacra scriptura vocabulo hoc capite primo Genesis: pro quo noster Latinus interpres vertit imaginem, cum ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et paulo post: Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam. Ad imaginem Dei creauit illum. Sed in quo hæc consistat imago est explanatu difficilimum. Diuus Ambrosius in libro de dignitate humanæ conditionis hæc verba scripta reliquit. Sicut Deus vnus est semper, vbique totus, omnia viuificans, mouens, & gubernans: sic anima in suo corpore vbique tota viget, viuificans illud, mouens, & gubernans: tota in minimis membris, & tota in maximis. Et sicut Deus est vnus in essentia, & trinus in personis: ita anima est vna in substantia, & trina in potentijs. Et sicut ex patre generatur filius, & ex patre & filio procedit Spiritus Sanctus: ita ex intellectu generatur voluntas, & ex ijs ambobus procedit memoria. Diuus Augustinus tertio de Genesi ad literam: In eo, inquit, factus est homo ad imaginem Dei, in quo irrationabilibus animabus antecellit. Id enim est ipsa ratio, vel mens, vel intelligentia. Diuus Cyrillus ait, ideo hominem dici factum ad imaginem Dei, quia est capax bonitatis, iustitiæ, & sanctitatis: quarum virtutum appetitionem Deus indidit illi. Idem ferè inquit Eusebius Cæsariensis.

sis. Gennadius hanc Dei imaginem asserit in prouidentia consistere. Chryso-
 mus, Theodoretus, Seuerianus, & post
 eos Iacobus Vitodurensis in tractatione
 de tropis vtriusque testamenti aiunt hæc
 Dei imaginem positam esse in dominio,
 & potestate, & principatu. Nam volens
 Deus hoc significare ait: Faciamus ho-
 minem ad imaginem & similitudinem
 nostram: & prælit piscibus maris, & vo-
 latilibus cæli, omnique reptili, quod mo-
 uetur in terra. Aspicias igitur esse hominẽ
 principem omnium, quæ sunt super ter-
 ram: & hac in re Deo similem, cui om-
 nia subiecta sunt. Ac quanuis mulier sit
 hac in re ad Dei imaginem creata, quia
 tamen viro subiecta est, non autem vir
 ei, ideo diuus Paulus nõ illam, sed virum vocat
 Dei imaginem, cum in priore ad Corin-
 thios capite. 11. ait: Vir non debet velare
 caput, quia imago & gloria Dei est. Vbi
 per capitis velamen quod mulier debet
 habere, non autem vir, subiectionem si-
 gnificauit. Fortasse ideo homo dicitur ad
 imaginem Dei creatus, quia sicut Deus
 in seipso colligit & vnit totam perfectio-
 nem substantiæ rerum, vt omnium prin-
 cipium: ita homo, quanquam aliter, ad in-
 tegeritatem suæ substantiæ omnes mun-
 di continet naturas, vt omnium mediũ.
 Proclus enim in Timæum Platonis: In
 homine, inquit, sunt omnia particulari-
 ter, quæ vniuersaliter in mũdo sunt. Hac
 ratione ductus Trismegistus: magnum,
 inquit, õ Asclepi miraculum est homo.
 Sunt, qui dicant Deum in principio crea-
 tionis mundi sumpsisse figuram homi-
 nis, quia futurum erat, vt cum veniret
 plenitudo temporis, nostram assumeret
 humanitatem. Ideo dixisse: Faciamus ho-
 minem ad imaginem & similitudinem
 nostram.

Genna.

Chryf.

Theod.

Seueri.

Vitod.

Genesi.

1. Cor 11.

Proclus

Trisme.

Cal. 4.

Genesi. 1.